

Ljubljanski

Leposloven in znanstven list.

Štev. 7.

V Ljubljani 1. malega srpana 1890.

Leto X.

Ponôčna pôtница.

Balada po národnem motivu.

Po nebu ščip plava,
Šumí, šumí Drava . . .
»Prepélji, brodník, me takój!
Oh, méni mudí se;
Še predno zdaní se,
Mi daleč je priti nocój.«

Po nebu ščip plava,
Šumí, šumí Drava . . .
Čez reko čoln črni letí;
A pôtница pôzna,
Orjaška in grôzna
Z brodníkom v njem tiho sedí.

»Obráz — kost in koža,
Tvoj stas — kost in koža . . .
Mrtvášk iz úst diše ti puh!
Pod čélom prikrita
Dva óglja gorita . . .
Živ človek si, ali si duh?«

»Káj znoj si otiraš?
Káj v mé se oziraš?
Naprèj, naprèj tiraj svoj čoln! . . .«
In žena vzravná se,
Glej, véča se, ráse:
Ves čoln že je skoro je poln.

Po nebu ščip plava,
Šumí, šumí Drava . . .
Pri bregu! Čoln búti na kráj . . .
»Kdo tujka si grôzna?
O, pôtница pôzna!
Brodniño odštèj mi sedáj!«

»Za máno smrt bleđa,
Puščôba in beđa,
Strah, stok in drgèt pred menoj!
Kdo tvoja sem drúga?
Imé mi je — Kúga!
Nocój grem na dézni breg tvoj.

»V dom vsak se odpravim,
Ljudí vse podavam . . .
A tebi naj milost storím!
Ne boš čul vpíjóčih
In gledal ne mróčih —
Zdaj prvega têbe vmorím!«

A. Aškerc.

Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

III.

Storila se je noč in točaj Ciprijan »Pri parobrodu« je prižgal svetilko, ki je visela od stropa nad véliko mizo pri galeriji. Zvečer tu ni bilo biričev in pisárjev, a če je kdo njih slučajno prišel, ostal je v sobi za kmete, ali pa je sédel kam v kót in tiho pil mérico vina in pokadil kako smodko. Vélika miza je bila takrat za gospódo, če so kateri zašli v gostilno; stalnih góstov dotlej zvečer ni bilo. Čuvši opóludne pogovor mladih gospodov, nádejál se je Ciprijan boljših časov in natanko je vse poročil krčmaríci Kati. Popóludne je skrbno pometel dvorano, postavil k oknu večjo mizo, kakor mu je naročil gospod Zagorski, in šel je tudi v prodajálnico kupit nov sténj za svetilko, da bode lepše gorela. Zdaj je bilo vse v rédu in oskromni točaj je zadovoljen hodil semtertjã, pospravil še kako stvar in čakal góstov. Prva sta prišla Radinić in Zagorski.

»Dobro, Ciprijan,« rekel je zadnji, ko je ogledal novo nameščeno mizo pri oknu, »toda zvečer bodemo po stari navadi ostali pod galerijo, ker več prostora je tam, da se nam ne bode treba presédati, kadar bodemo dobili góste.«

Nato sédeta prijatelja drug proti drugemu, a častno mesto na górenjem konci pustita prazno. Ciprijan jima je brzo postregel in ravno sta povečerjala, ko nad vrati zazvenčí drobní zvonček.

»Dober večer, gospodje!« pozdravi na ves glas Feodor Veselko, »tu sem privédel novega uda naše zádruge, gospoda poročnika Velimira Filipoviča.«

Zagorski in Radinić vstaneta in stopita pred novega gôsta. Ko se pozdravita in seznanita ž njim, začnó se prepirati, kam bode kdo sédel. Napósled je častno mesto zopet ostalo prazno, a ob stranéh sta sedela po dva in dva skupaj. V zapuščeni gostilni je vse takó oživélo, kakor že zdavna ne. Vdovi Kati se je v kuhinji kar srce smijalo, in Ciprijan je imel toliko opraviti, da kakšen trenutek sam ni védel, česa bi se prej lotil; zdaj je stekel po jed, zdaj po pijačo, zdaj je bilo treba pospraviti z mize, zdaj teči čez ulice v trafiko po smodke. Ko se je polegel prvi hrup, natoči si Feodor Veselko kozarec vina in poprime besedo:

»Gospodje! Srce mi utriplje od veselja, ko vidim, kakó lepó in hitro se razvija družbica naša; malo nas je, ali vsakdo velja za deset drugih. Že zdaj vidim v duhu, koliko veljavo dosežemo v društvenem življenji prnjavorskem, če bodemo vsekdar zložni in če vedno ostanemo dobri prijatelji drug drugemu. Ali to še ni dovolj. Znano Vam je, da se mora v vsakem društvu človek nekoliko odreči osobni slobodi svoji in se pokoriti nekim skupnim pravilom ali zakonom. Teh mi še nimamo, in da nam jih treba, pokazalo se je malo prej, ko nihče ni védel, kam naj séde. Gospoda Milivoja Zagorskega smo opóludne izvolili za mentorja ali voditelja, in prav zánj bi se spodobilo, da sedi na čelu mize. Toda on se je tega branil in ni se hotel pokoriti splošni želji. To je bila le malenkost; mogla bi pa nastati večja nasprotja, a kaj tedaj? Družba naša bi se razšla, predno bi se še do dóbra sešla. Predlagam torej, da bi še danes sklenili nekak družben red, kateremu se bode pokoril vsak brez ugovora. Predsednika si ne bodemo volili, saj ga že imamo v našem mentorji, gospodu Zagorskem, katerega prosimo, naj kar takoj začnè izvrševati svojo oblast. Tudi bi bilo dobro, da bi gospod predsednik, ki je znan jezikoslovec in pisatelj, nasvetoval našemu društvu primerno ime. Upam, da se gospodje ujemajo z mojim predlogom.«

»Ujemamo se; prav iz srca ste nam govorili,« pritrđi mu Radinić, v tem, ko je poročnik Filipović, drobán človek bolj majhne postave, zadovoljno z glavo kimal in kadir viržinko. Zdaj se vzdigne Zagorski, pogladi si dolge lasé in igraje se z dolgo zláto veržíco úrino, pravi:

»Ne vem, kakó je mene v takó kratkem času doletelo toliko zaupanje slavne družbe; ponosen na to odlikovanje obétam, da se bodem vsekdar trudil spešiti razvoj našega društva, katero bi po mojem mnenji najbolje okrstili ‚Zádruho‘ brez vsakega epiteta.«

»Žívela Zadruga!« zagrmelo je po dvorani kakor iz jednega grla; isti poročnik je oživel in trčil s kozarcem na zdravje nove brátovščine. V tem je nekdo kakor odmev ponavljal besede: »Žívela Zadruga!«

Na vratih sosedne sobe je stal visok, suh človek z velikim nosom. Črne lase je imel po vojaškem kratko ostrižene in počesane; oblečen je bil v kratek siv jopič z zelenim robom, in v roki je držal obnošeno vojaško kapo. Bil je sodni pisár, dobro znan po vsem Prnjavoru in mnogo milj na okolo. Dasi se ni porodil v Prnjavoru, bil je vender domač v vsaki hiši, kjer se je gotovo oglasil o godovih in drugih slovesnih prilikah. Ljudje so ga imeli radi, ker je znal marsikako sméšnico povedati za kratek čas, ali nikdar ni zameril, če se je kdo pošalil ž njim. Prav resno ga je poslušal, potem pa se sam smijal ž njim. Nihče mu ni drugače rekel, kakor Golijat, kajti v vsem Prnjavoru ga ni bilo višjega človeka; toda še bolj je slúl zaradi urnih svojih nog. Ob nedeljah se je večkrat okolo jednajste ure zmuznil iz pisárne in takó široko je stopal z dolgimi svojimi nogami, da so ljudje kar obstajali in čudé se gledali za njim. »Kam se mu takó mudí?« tedaj bi vprašal sosed sosedu, ki je sedél pred hišo na klópi in z lulo v ustih praznoval dan počitka. »Na žegnanje k svetemu Mihelu,« odgovoril bi mu sosed, »prišel bode ravno k obedu, drugi bi utegnili še večerjo zamuditi.«

Golijat je torej stopil v gostilno »Pri parobrodu«, ko so ravno krstili »Zadrugo«.

»Kdo je pa to?« vpraša Veselko in ogleduje prihodnika od nog do glave.

»To je naš Golijat«, razlaga Zagorski, »od izraelskega Golijata se loči po tem, da mu junaška moč tiči v nogah, ne v rokah.«

»V nogah!« čudi se tihi poročnik.

»Prav v nogah!« smeje se Zagorski, potem pa pozove velikana: »Golijat, stopite bliže, in povejte nam, kakó je bilo takrat, ko ste omnibus pretekli.«

Golijat je bil rad v družčini med gospodi, ali dobro je védel, kaj se njemu spodobi, kaj ne, zató ni bil nikomur nadležen. »Pri parobrodu«, kamor je hodil vsak dan na obed, bil je bolj domač. Če je bila zvečer v dvorani kaka gospóvska družčina, sédel je v kót, potem pa večkrat vstal in se počasi bližal véliki mizi, dokler ga niso ogorčili, šalili se ž njim in mu ponudili kako smodko ali kupico vina. Vender niti tedaj ni sédel k véliki mizi, ampak stojé je odgovarjal gospodom, a tiho stopaje se je vrnil zopet k svoji mizici, ali se po sobi izprehajal semtertjã. Ko ga je poklical Zagorski, pozdravil je Go-

lijat najprej resno in s primernim spoštovanjem zbrano gospôdo, potem so se mu izpod črnih brkov usta raztegnila na smeh in začel je:

»To je bilo za moje prejšnje službe v trgu, iz katerega se je vsak dan vozil omnibus v stolno mesto, kakih deset milj daleč. Ljudje so se radi posmehovali starinskemu vozu in niso ga drugače zvali, nego ‚Noetovo ladjo‘; spotikali pa so se še bolj ob konjih, ki so to ‚ladjo‘ vlekli, ker suha kljuséta so bila, da jim je mogel človek rébra šteti. Nekega večera so gospodje v gostilni zopet dražili omnibusovega gospodarja in nekdo mu je rekel: ‚Pisár Golijat bi prej péš prišel v mesto, nego vozèč se z Vašim vozom.‘ Razžaljeni gospodar je ugovarjal, kolikor je mogel, ali nič mu ni pomagalo. Jaz sem ravno stal za njim, kakor stojim zdaj tukaj, in ko me gospodje vprašajo, če bi se šel izkušat, rekel sem, da bi šel. Takoj je bila med nasprotniki stava gotova. Preskrbeli so še vse, da ne bi bilo nobenega sleparstva, in drugo jutro sva odrinila zajedno omnibus in jaz. Ljudje so gledali za máno in se smijali, dokler jim nisem izginil izpred očíj. Sprva je bil omnibus pred máno, ali pri prvem ovinku v breg sem ga po bližnici zopet dohitel in takó je šlo dalje, dokler mi ni ušel naprej, da ga nisem več videl. Ali to me nikakor ni motilo; védel sem, da bode treba napajati konje in potnike, pa sem veselo stopal dalje. Res sem omnibus zopet došel že na prvi postaji, ko je napajal. Šel sem dalje, ali kmalu mi je bil zopet za petámi in me pustil zadaj. Solnce je bilo že visoko na nebu in bližalo se je póludne. To me je znova ohrabilo. Prišedši na drugo postajo sem našel omnibus razprežen in potniki so v gostilni bili dobre volje. Mene to pot ni premotila sloveča vinska kapljica, ampak kar dalje sem stopal in prišel sem pol ure pred omnibusom v mesto. Potniki so mi to pismeno izpričali in veselo sem se drugi dan vrnil domóv, kjer smo takoj isti večer pili dobljeno stavo.«

»Náte, Golijat, kupico vina!« ponudi mu Veselko, »pijte na zdravje nove ‚Zádruge‘, ki bi utegnila kdáj trebatí naglih Vaših nog.«

Kakor vojščaki, kadar pozdravljajo, vzdvignil je Golijat desnico do čela in ponosno rekel:

»Na službo! Le ukažite!« izpraznil je kozarec in ga postavil na mizo.

Zadregarji so na to ukrepali društvena pravila svoja in bili so dobre volje bolj in bolj. Sklenili so med drugim, da mora vsak za drugar opólujedne opóludne in ob osmih zvéčer biti na svojem mestu »Pri parobrodu«; kdor bi prišel pozneje, moral bode za kazen platiti polič vina. Primerne kazni so določili tudi za druge manjše pregreške

zoper družbni red. Tudi so sklenili, da se bodo zadrugarji vsi skupaj udeležili vsake javne in druge njim pristopne veselice, pri katerih se bodo natanko ravnali po skupnem dogovoru. Vse to in družega več je imelo povzdigniti društveno življenje v Prnjavoru.

V tem se pred gostilno ustavi voz. Zaprášeni kočijaž stopi v sobo in vpraša, če bi se dobilo nočišča za njegovega gospoda in za konje?

»Kaj se ne bi dobilo,« odgovorí malo užaljen Ciprijan, »saj so vse tri sobe prazne in v hlevu je za konje tudi še prostora dovolj.«

To rekši skoči za voznikom na ulice, in kmalu privleče v sobo majhen kovčeg, potno torbo, plašč in topla ogrinjala ter vse skupaj nese po stopnicah čez galerijo, za katero so bile tri sobe za góste. Za njim sta kočijaž in domači hlapec nesla velik zabòj in kar je še družega bilo na vozu. Zad ugarji so umolknili in radovedno čakali, kdo se je takó pozno pripeljal. Zdaj se v vratih pokaže mlad gosposk človek srednje rasti in se strmé ozira po slabo razsvetljeni dvorani. Kar se nasmeje in veselo vzklikne:

»O, Branko, kaj si ti tu!« in ko bi trenil sta se stara prijatelja objemala in poljubovala, da ja je bilo veselje gledati. Nato véde Branko Radinić novega gósta na prazni górenji konec mize in ga predstavi továrišem rekoč:

»Prijatelj moj, Živko Glavina, sodni pristav, o katerem sem vam opóludne pravil, da ima priti v Prnjavor.«

»Dobro došel!« pozdravili so ga zadrugarji ter se hitro seznanili ž njim. Ciprijan je bil ves zbehan od toliko nenavadnega opravila. Hitro je dal potrebna naročila zaradi sobe, potem tekel v kuhinjo, da bi lačnemu potniku našel še kaj večerje, a vsak čas je moral polniti prazne steklenice. Gospodje so se razgrelí, torej niso mislili na počitek. Napósled zakliče Zagorski:

»Ciprijan, šampanjca!«

Ubogi točaj je bil v strašni zadregi; kakor ukopán je stal pred gospódo in prvi hip ni mogel ziniti niti besedice.

»Šampanjca sem rekel!« ponavlja srdito Zagorski.

»Pri nas ga nimamo,« izjécal je dobrodušni strežáj; toda silni smeh, ki so ga zagnali veseli zadrugarji, bil mu je pôrok, da ne bode takó hudó, kakor se je bal, in potolažil se je.

»Trgovec Timofej ga ima, kolikor ga hočete,« oglasi se Golijat in se ponudi Ciprijanu, da pojde ž njim budít starega trgovca, s katerim je dobro znan. Ni minilo četrt ure, in pisár in točaj sta se ve-

selega obraza vrnila z debelimi črnimi steklenicami. Zdaj so pokali pozlačeni zamaški in odskákovali proti stropu, zajedno pa je tudi veselje mlade gospóde priklopelo do vrha. Vsi povprek so se objemali in brátli in niso se več nazivali »gospóde«, ampak kar po krstnem imeni so klicali drug družega.

IV.

Drugi dan je bila nedelja. Lep jesenski čas je privabil iz bližnjih in daljnih vasij mnogo ljudij v Prnjavor, kamor so pripeljali na pródajo raznih pridelkov. Po najmanjših gostilnah ga ni bilo praznega prostora za mizo; po dvoriščih pa je stal voz do vozá, in za ročice so bili privezani razpreženi konji in mirno so zobali klajo, ki so jo pulili z vozá. Po ulicah je bilo toliko kmetskega ljudstva, da so se zakesneli vozovi le počasi mogli dalje pomikati, a prav na ogléh, kjer so se križala pota, bila je največja gnéča. Tu je slep sivček tožno in jednoglasno prepeval národne pesmi ter vselej malo zagodel na javorovih gósljih, kadar se je oddehnil; tam je pohabljen beráč do pol nagležal na cesti in bridko tožil nesrečo svojo. Najživahnejše pa je bilo na prostornem vélikem trgu. Okolo in okolo so se vrstile prodajálnice, kakor vsak dan; a po sredi so na jednom kraju domači obrtniki razložili svoje izdelke, na drugem kmetje svoje pridelke. Vrišč med prodajálci in kupoválci je bil tolik, da nihče ni čul, ko so zvonovi vabili k službi božji, in le po prážnjih oblekah si mogel soditi, da je nedelja.

Feodorju Veselku je bilo to čisto novo življenje in tolikanj ga je zanimalo, da kár ni imel mirú v pisárni. Kmalu po desetih je odložil peró ter odšel na trg. Tu je našel oba profesorja, Branka Radinića in Milivoja Zagorskega, ki sta se izprehajala in opazovala nenavadno gibanje. Ko so se pozdravili, pride jim z druge strani naproti Živko Glavina. Črno oblečen je bil namenjen poklonit se predstojniku svojemu, ali ker je za poséte bilo še prezgodaj, hotel si je nekoliko ogledati njemu tuji svet. Smejé se in majaje z glavo, bližal se je novim svojim továrišem od sinoči.

»Dobro jutro, Živko!« pozdravi ga Radinić, najstarejši mu znanec. »Kakó si spal, kaj sladkega se ti je sanjalo prvo noč v Prnjavoru?«

»Sanjalo?« zavrne mu továriš, »saj ni spati nisem dosti utegnul. Mislil sem, da bodem zjutraj malo dlje polêžal, ali ni ga bilo mirú. Kaj pa je danes v Prnjavoru, ali je semenj, ali žeganje, ali kaj?«

»Ni jedno, ni drugo,« razlaga mu Zagorski, »ampak čisto navadna nedelja je, toda kadar je takó lepó vrême, kakeršno je danes, pri-

haja več ljudij v mesto, negoli o največjih sejméh. Tu vse odločuje lepó in grdó vréme.«

»Radoveden sem, kakó bode na nas vplival ta prirodni zakon, ki sta ga slušala že Adam in Eva v raji,« seže mu Veselko v besedo ter ga hudomušno nasmihaje se pogleda čez naóčnike svoje, ki so mu zlezli na kràj nosá.

»Le posmehuj se,« zavrača mu Zagorski, »in vender je takó. Če bode grdó vréme, ne bode ga nì ptiča, nì deklíča izpod strehe. Kakor ukleti obtičimo pod gredami pobeljenih svojih sob in srečni bodedo, če se vsi snidemo v ‚parobrodu‘.«

»Če najdemo pot k ‚parobrodu‘, našli ga bodedo tudi drugam,« tolaži Veselko sebe in továriše, »zdaj pa bi našega mentorja prosil, da bi nas vódel v tukajšnji svet.«

»V svet«, ponavlja Zagorski, povési očí in se prime za čelo, kakor bi kaj imenitnega premišljaj. Kar vzdvigne glavo in zadovoljno se smejé nasvetuje; »Pojdimo k strini!«

»K strini?« čudita se Veselko in Glavina.

»Pojdimo k strini!« odobrava Radinić.

»Kdo pa je ta strina?« vpraša Veselko.

»To ti je prnjavorska Pitija«, pojasnuje Radinić, »ona vé vse, kar se godí v najskrivnejšem prnjavorskem kotu; k nji mora vsak, kdor le količkaj časa misli prebiti v Prnjavoru; a če pojde po sreči, bode tudi še tašča — našemu mentorju.«

»Oho!« vzklikne nagajivi Veselko, debelo pogleda Zagorskega in ga prosi z zategnjenim glasom: »Milivoj, vèdi nas v Delfe!« —

Na zahodnem konci prnjavorskega trga prav tikoma mestne hiše je stala čedna, pobeljena hiša na jedno nadstropje. Pri tleh je bila prodajálnica z železníno, a pred njo je bilo odprto obokano predvézje. Tu je pred vrati v širokem nizkem naslanjáči sedela majhna, silno debela žena, ozirala se po trgu okolo, ustavljala mimo gredoče ljudi in jih izpraševala; a kadar je kdo prišel kàj kupit, ni se genila, ampak kar z mesta je dajala v prodajálnici ukaze déklici, jedini strežájki svoji. Če je bila kupčija dognana, prinesla je déklica iz prodajálnice staro slovensko računsko tablico, iz katere je gospodinja kàr na pamet naredila račun, potem pa izkupljene novce vteknila v žep. Takó je sedévala po ves božji dan ter večkrat je tudi obedovala na istem mestu, in proti zimi se je dobro zavarovala s toplimi ogrinjali. Razven svojega naslanjáča je dala pred prodajálnico namestiti še nekoliko priprávnih stolov, da je mogel sésti, kdor je prišel k nji kramoljàt, in glasil se je vsak, kdor se je medpótoma utegnil malo pomuditi. Videl

si zdaj moške, zdaj ženske, starce in mladce, ali stalni vsakdanji gôstje so bili uradniki vsi od oblastnega glavárja do pisárja Golijata. Zvita žena je znala vsakega takó sukati s svojim izpraševanjem, da bi se izkušen preiskovalni sodnik mogel od nje še marsičemu priučiti. Policijski poverjenik je pri nji večkrat zvédel kako stvar, kateri sam nikakor ni mogel priti na sled. Po vsem Prnjavoru ji niso rekali drugače, nego »strina«, in le poredni mladi gospodje so jo časih prekrstili v Pitijo. K nji je tedaj Zagorski védel továriše svoje. Strina jih je takoj zapazila in že zdaleč je zvedáve oči uprla v mlade prišlece. Nič ni izpremenila resnega obraza svojega, ko so stopili pred prodajálnico in je Zagorski drugega za drugim seznanjal ž njo.

»Dobro jutro, gospodje! Sédite!« odzdravila jim je hladno njihov pozdrav, obrnila se v prodajálnico ter zaklicala: »Rezika, prinesi slívovke in četvero čašic!«

Glavina in Veselko sta se čudno spogledavala in prvemu so se usta neprenehoma raztezala na smeh. V tem je Rezika že stala pred gospodinjo s krožnikom in čašicami. Strina natoči slívovke in jo ponudi gôstom:

»Izvolite, gospodje, stara je in zdrava, pokrepčá vam želodec.«

Zdaj se Glavina ni mogel več premagati in kar na glas se je začel smijati; Veselko pa vzame čašico, posrkne, pogleda temno-rmeno tekočino kakor kdo, ki se razumeje na to, in pravi: »Izvrstna je, takšne še nisem pokusil,« a obrnivši se proti strini pogleda jo debelo, nasmehe se in nadaljuje: »Nikar ne zamerite, gospá, ali kakó morete misliti, da mladim našim želodcem treba krepíla?«

»Kdor o polunoči vzbuja starega Timofeja, ima drugo jutro gotovo popačen želodec,« zavrnila ga je strina, ne da bi se ji resni obraz količkàj izpremenil.

Prijatelji so se vsi štirje smijali. Zagorski je izkušal ugovarjati in braniti sebe in továriše, ali strina mu je zdaj pa zdaj zavrnila s kako besedo, ki je jasno pričala, da je v Prnjavoru pred njo ni skrivnosti. Pomenki so bili čimdalje živahnejši in hitro je potekal čas.

»Gospod pristav«, oglasi se strina, »če mislite še danes iti k predsedniku, prav zadnji čas je. Pričakuje Vas, kajti ko je šel v pisárno, povedala sem mu, da ste se sinoči pripeljali v Prnjavor.«

Glavina je kàr strmel, vstal in se smejé poslovil.

»Hitro opravi!« kliče Radinić za njim, »počakamo te tukaj.«

Ostali továriši so se delj menili in šalili. V tem povzdigne strina glavo proti trgu in pozove na ves glas:

»Hej, gospodičini, nikar takó gizdavo! Mimo strine gredé se nihčè ne smé potuhniti. Kaj sem se vama zamerila, da me danes nečeta poznati? Stopita malo sèmkaj!«

Zadruharji so hitro vstali in se naklonili gospodičinama, ki sta stopili pod obokano predvéžje in strini podali roko.

»Nisva Vas hoteli motiti v takó izbrani drúščini,« opravičuje se črnoóka déklica s temnimi kodrastimi lasmi.

Bila je v najlepšem cvetu mladih let in polna lica so ji kàr gorela od vroče krvi; ali nič ni bilo videti na nji dekliške plahosti, marveč je prav drzno gledala v svet skozi naočnike, ki si jih je privezane za tenko vrvico nateknila na nos. Govorila je hitro in glasno.

Mirnejša je bila nje tovarišica. Gladko počesani črni lasjé so ji robili podolgasti, rmeno-bleði obraz; govorila je počasi in premišljeno, in rjave oči je zdaj sramežljivo povésila, zdaj se je ž njimi skrivaj ogledavala po navzočnih ljudeh. Obe sta bili prážnje oblečeni, in soditi po molitvenikih, prihajali sta iz cerkve. Rezika jima je iz prodajálnice takoj prinesla mehka stola in sédli sta vsaka na drugo stran kràj strine. Hitro sta se seznanili z gospodi in strina je zadovoljno gledala, kakó se je mladina pri nji kratkočasila in bila dobre volje. Napósled se je povrnil tudi Živko Glavina in prijetno je bil iznenádejan, opazivši pri továriših žensko drúščino.

Šele ko je zazvónilo póludne, spomnili sta se dékllici, da sta se predolgo zamudili, in kàr poslovili sta se pri strini in pri mladih gospodih. Toda ti nikakor niso dali, da bi gospodičini sámí odhajali, torej sta po dva in dva vzela po jedno v sredo ter ji spremljevali proti dômu. Ali nič se jim ni mudilo. Prav počasi so stopali po trgu, ki se je bil že izpraznil, in nehoté se je vsak čas kdo izmed njih ozrl po óknih, kjer so po dve, tri mlade ženske glave skupaj tiščale in si šepetale, kdo vé kaj. Napósled so se mlada gospóda nekako pribabili do pred hiše črnoóke Hermine, katero je mati že čakala na pragu. Ko je dobra mama hčerko svojo videla v taki drúščini, ni je nič pokarala, da je ni bilo toliko časa, ampak prav zadovoljnega obraza je pozdravila mlade gospode in jih pozvala, da bi se malo potrudili v górenjo sobo, češ, da jim ne bi spanja odnesli. Zdaj sevéda Hermin niti svoje prijateljice Dore ni izpustila in jo pod pázduho góri po stopnicah védla. Tu so mladi ljudje nadaljevali svoje poménke, dražili se in smijali, da se je celó starejšemu človeku otajalo srce in se je veselil ž njimi. To je dobro čutila Herminina mati in najrajša bi bila kàr vso drúščino obdržala pri obedu, da je bila le količkaj pripravljena na to.

V tem je nekdo že dvakrat potrkal na vrata, toda nihče se ni zmenil za to, dokler mati sama ni čula in pozvala: »Noter!«

V sobo stopi gospodičina bolj majhne postave, ali po zakrivljenem nosu si spoznal takoj židovko, predno je še izpregovorila.

»O, Slava!« čudi se Hermina, skoči ji naproti in ji predstavi zbrano gospôdo. Židovka se nakloni in se zopet obrne k domači gospodičini:

»Ne zameri, draga Hermina, da ti šele danes vračam zadnji módni list,« in izroči ji omenjeni list, zavit in zvezan s svilnatim trakom.

»Za to se ni nič mudilo«, zavrne Hermina, »prisédi malo k nam.«

»Ne utegnem, pozno je že, domóv moram.«

»Samó trenutek počakaj, saj grem jaz tudi, a imava isto pot,« prigovarja Dora in židovka je ostala.

Veselko se zvito nasmeje in razumno pokima Glavini, češ, prebrisana je židovka, takoj si je našla pot v našo družčino, v tem ko so krščene déklice le zdaleč skozi ókna gledale. In res, ko so vstali, tedaj je Slava spremljevana od dveh gospodov ponosno stopala po trgu, kakor prej Hermina, in se tudi časih ozrla po ókni, če jo pač vidijo.

V.

V gostilni »Pri parobrodu« je točaj Ciprijan nemirno hodil semtertjã in že nekolikokrat je stopil pred vrata ter se oziral po vseh bližnjih ulicah, če ne bi od kake strani ugledal prihajajočih góstov svojih. Toda zastonj, ni in ni jih bilo. Ob pôlujedni, prav kakor so naročili, bilo je vse skuhanó; zdaj pa je že davno odbila jedna, pa jih še ni; kakšen bode obed! To so bile skrbí, ki so postrežnemu Ciprijanu belile glavo. Pri zadružni mizi je že dobro uro sedel poročnik Filipović in dasi se je voljno udal v vsako nepriliko, danes bi skoraj tudi njega minilo potrpljenje, da ni bilo Golijata. Poslednji je že davno pokósil, zažgal smodko in se po stari navadi svoji šetal po sobi. Vsak čas je postal pred poročnikom, tolažil ga in mu povedal kãj novega o cesarji Napoleonu III., ki ga je tolikanj zanimal, da se je prav zaradi njega vpisal v čitalnico. Tudi Golijata je že skrbelo, kje ostajajo zadrugarji. Kar obstane pred óknom in veselo vzklikne:

»Evo jih! Ciprijan, hitro po juho!«

Zdajci se odpró vrata in vsi štirje, Zagorski naprej, stopijo v sobo smeje se na ves glas, in predno so se mogli oddehniti, rekel je že kdo zopet kãj dovtipnega, da so se znóva začeli grohotãti. Dobrovoljni poročnik ni prišel do besede, ali smijal se je s továriši, dasi ni

védel, kaj imajo med sábo. Pri juhi se je vrišč nekoliko polegel. Poročnik se je podvizal, da je prvi bil gotov, potem vstane in jame govoriti:

»Slavna Zádruha! Sloboda je lepa stvar, ali izkušnja učí, da jo treba brzdati. To resnico smo uvideli tudi mi v malem svojem krogu, torej smo si dali neke zakóne ter ustanovili kazni ónemu, ki bi zoper nje grešil. Kolikanj je to bilo potrebno, priča nam žalostna resnica, da so danes štirje udje petórične družbe naše grešili, ker niso o določenem času bili na »parobrodu« in da ima torej vsak platiti polič vina!»

»Žívio Velimir Filipović!« vzklikne Veselko; »žívio Velimir!« pritrjujejo mu ostali, a takoj so zopet umolknili, videči, da poročnik še ni pri kraji.

»Dodati moram, žal, še nekaj,« nadaljuje govornik, »to namreč, da se je naš továriš Živko Glavina še posebno pregrešil, ker je prvi segel v skledo, akoprem danes ni on na vrsti.«

»Oho!« seže mu Glavina v besedo; ali silen smeh, ki se je zdaj razlegal po dvorani, zadušil je vsako opravičevanje. Napósled se vzdigne predsednik Zádruge, Milivoj Zagorski, in pravi:

»Vse zastonj, Živko dragi, pred zakónom smo vsi jednaki; kdor se je pregrešil jedenkrat, plati polič, kdor dvakrat, plati dva poliča. Ker pri nas ni priziva na višje sodišče, kaže najbolj, da se kazen kàr takoj izvrši.« Na to se obrne po sobi in oblastno velí: »Ciprijan, pet poličev vina!»

Strežáj je strmé gledal z jedinim očesom svojim in se obotavljal, kakor da ni prav umel.

Zdaj se Golijat smeje zadere nánj:

»No, ali niste čuli, pet poličev vina Vam je prinesiti gospódi!«

»Pet poličev — to je toliko, kolikor dva vrča in polič,« izračunja si na glas Ciprijan in steče v klet.

Zadugarji so bili razposajeno dobre volje. Slobodno in odkritosrčno so se med sábo menili in kratkočasili, kakor da so bratje ali vsaj starodavni prijatelji. Pa saj so bili mladí in še niso imeli tistih bridkih izkušenj, ki človeku v poznejših letih ne dadó, da bi se naglo sprijaznil s kom in se z vso dušo oklenil bližnjika svojega. V Zádruhi pa so se po srečnem naključji našli mladí ljudje, ki so se takorekoč dopolnjevali med sábo, zakaj vsak se je nekoliko ločil od družega in se odlikoval s svojstvi, katerih si pogrešal pri drugem. Dobro so se torej ujemali in ní je bilo zdražbe ali zamere med njimi, dokler jih usoda ni zopet razgnala na vse vetrove,

Po obedu se je Veselko odkašljaj, kakor bi se pripravljaj na imeniten govor, prosil predsednika besede in začel:

»Bratje zadrugarji! Navadna prislovica velí: ‚Kúj železo, dokler je razbeljeno‘; toda mi ne mislimo železa kovati, ampak druge namene imamo, tedaj rajši porečemo: ‚Trgaj rožo, dokler cvetè!«

»Oho! Feodor, kaj bje tudi tebi pesniška žila?« preseče mu Glavina besedo in se zopet jame smijati, v tem ko so se ostali drúgi le na smeh držali in poslušali govornika, ki je nadaljeval:

»Če mi ne bje pesniška žila, bje mi pa mlado srce, in to je živa poezija, katere nekoliko ukusi vsak človek. Torej se ne motim, ako pravim, da nam v Prnjavoru cvetó lepe rožice; in če si jih tudi ne mislimo potrgati, naužijmo se vsaj njih lepote in vonjave. Vsi še čutite, kakó se nam je danes otajalo srce; izkusimo, da se nam večkrat ponudi takšna prilika. Najprej vprašam našega predsednika Milivoja, kakšne zabave bodemo pozimi imeli v tukajšnji čitalnici?«

»Pred pustom kaka dva ali tri plese.«

»To je premalo.«

»Takó je bilo doslej, a ne verjamem, da bi vprihadnje bilo drugače, kajti čitalnici sámí in -- materam nedostajalo bi najpotrebnejšega.«

»Prazne besede«, ugovarja mu Veselko, »samó dobre in trdne volje treba in vse pojde brez velikih troškov. Čitalniški odbor prepústi nam vsak teden po jedenkrat dvorano, za godbo naberemo med sámó in pri drugih mladih ljudeh, za svečavo se bodemo obrnili na velikođušnost očetov trgovcev, in potem povabimo gospodičine na vaje v novih salonskih plesih in jih zarotimo, da morajo prihajati kár v domačih opravah brez vsakega lišpa.«

»Izvrstno, Feodor!« pritrdili so mu továriši, jedini Zagorski je majal z glavo, češ, to bi bilo prevratno novotarjenje v društvenem življenji prnjavorskem. Ali ni mu obveljalo; večina se je odločila za Feodorov predlog in brž ko so zadrugarji vstali, napotili so se vsi skupaj proti čitalnici, da bi se zmenili z odborniki in drugimi veljavnimi udi. Pot je držal mimó strine čez trg. Premeténa žena je takoj zapazila, da mladi gospodje nekaj snujejo, in pozvala jih je na trenutek pred prodajálnico.

»Ne utegnemo«, odgovorí ji Zágorski nekako skrivnostno, »muđí se nam v čitalnico zaradi neke prav imenítne stvari.«

To je strini še bolj razdražilo brezumno nje radovédnost in mirovala ni, dokler se ni vsa Zádruha ustavila pri nji, Zagorski pa ji je razodel, kaj so sklenili.

»Zaradi tega Vam pač ni treba iti v čitalnico«, odvrča mu strina, »zdaj bi bilo tudi že prepozno, utegnili bi gospode medpota srečati; rajši jih tukaj počakajte, saj morajo vsak čas priti tod mimó«.

Starka je dobro poznala dnevni red vse prnjavorske gospóde, zato je tudi znóva dobro pogodila. Reksi zadnjo besedo, ozrè se po trgu in vzklikne:

»Evo jih!«

Prihajali so čitalniški predsednik in nekoliko odbornikov, ki so po vsakdanji navadi zavili k strini na pomének. Namesto v čitalnici, obravnovalo se je vprašanje zaradi »plésnih vaj« pred strinino prodajálnico. Predsednik je majal z ramami, kakor da ne bi imel pravega zaupanja v takšno novotarjenje; blagajnik pa je odločno odsvetoval začetje, ki bi čitalnici nakopalo dolgov in družega nič. Toda kdor je le količkaj poznaval prnjavorsko življenje, védel je, da bode danes vse ugovarjanje zastonj, kajti strina je prav oblastno zagovarjala željo zadrugarjev, in če se je ona potezala za kako stvar, gotovo ji je obveljalo. Saj pa je terjatve svoje podpirala tudi dejanski. To so čitalniška gospóda dobro védeli, pa so se napósled udali in obljubili, da bodo takoj drugi dan sklicali odborovo sejo ter nasvetovali, naj se za poskušnjo vsako sredo napravijo plésne vaje. Čitalničarji in zadrugarji so se še nekoliko ponudili pred prodajálnico, menili se in kratkočasili, in potem so se razšli. Le strina se ni genila s svojega naslanjáča, tiho je zrla v svet in premišljala, kdo vé kaj. Dolgo itak ni bila sáma. Prvi, ki ga je zanesla noga mimó nje prodajálnice, bil je stari Timofej.

»Dober dan, sosed!« pozove ga starka. »Pojdite malo sèm, da mi bodete kàj povedali.«

»Dober dan,« odzdravi že nekoliko sključeni sivček in stopi v predvéžje, »kaj bi jaz védel povedati, ki ne potujem po svetu, niti ne čitam novin.«

»Ali se še niste vpisali v čitalnico?«

»Kaj bi se vpisaval, saj malokdaj utegnem z dómi, pa se ne bi izplačalo.«

»Če ne utegnete Vi, utegnili bosta Vaša žena in hčerka Vaša. Tinčica bode zdaj že skoraj za možítev, ali mladi ljudje niti ne vedó zánjo. To ne velja; déklica mora časih v drúščino, da se bode znala vésti v svetu. Prav zdaj se ji v čitalnici ponuja lepa prilika, da se po malem privadi moškim; saj menda še nikdar ni z nobenim govorila, ker jo takó skrivate, kakor kakšno turško búlo. Vsako sredo bodo v

čitalnici plésne vaje za ude in njih hčere, in to brez vsega plačila. Vi ste sevéda ponosen, pa nečete ničesar zastonj. V tem sem jaz čisto Vaših mislij, pa bi zató odbor za plese poslala nekoliko funtov svéč. Glejte, prijatelj dragi, to bi bilo za Vas. Torej nič se ne obotavljajte in kar vsi trije se vpíšite v čitalnico.«

»Ne vem, kakó še bode,« brani se stiskáč, »Tinčica je še premlada, in meni letos tudi ne kaže, da bi si nakopával na glavo novih troškov. Prezeló še čutim udarec zaradi tiste nesrečne obétane železnice, ki je ne bodo čakali niti vnuki naši. In jaz naj svojo hčerko vsak teden pošiljam na ples? Ne, Timofej, to ni zátel!«

»No, no, nikar takó obupno,« tolaži ga starka, »sosed Timofej še ni do dna izpraznil starega hrastovega zabója, v katerem menda ne zaklépa suhih sliv! Toda saj sem Vam že rekla, da ne bode troškov; niti za obleke jih ne bode, zató ker gospodje želé, da bi gospodičine prihajale kár v domačih opravah.«

»Bodemo že še videli,« zavrača Timofej, da bi pretrgal zoperni mu pomének, in se pripravlja na odhod. Bistroumna strina je to takoj zapazila, zató je besedo hitro zasukala drugače.

»Saj res, sosed dragi, skoraj bi bila pozabila. Recite ženi svoji, da jo prav lepó prosim, naj bi jutri na trenutek prišla k meni. Rada bi jo vprašala, kakó nareja omáko k divjačini. Gospod sodnik je bil zadnjič pri Vas na večerji, pa je pravil, da še nikdar in nikjer ni jedel takó slastno pripravljene srne.«

Ta hvala je starega možá zopet oradostila in rekel je, da njega žena jutri gotovo pride, brž ko bode otroke odpravila v šolo. Strina se je za odhajajočim krámarjem hudobno nasmijala; saj je védela, da ji stiskáč ne uide več, kadar bode ona govorila z ženo njegovo. Nji vse drugače podkuri zaradi Tinčice, in Timofej se bode hoté ali nehoté moral vpisati v čitalnico. Kakor njega, takisto je strina obdelovala tudi druge očete in matere, kadar so se pri nji ustavili na kratek pomének, in v malo dnéh je prav ona zagotovila plésne vaje, ker ni jim samó nasnubila déklic, ampak tudi za svečavo je skrbela pri trgovcih, in od druge gospóde je kakor za kake pogorelce nabirala dobrovoljnih prineskov za godbo.

VI.

Čudna, res čudna je bila ta prnjavorska strina. Sáma se vse leto ni genila od svoje prodajálnice, ali za druge je na vso moč skrbela, da bi imeli kàj izpremembe v jednoličnem življenji oskromnega mesta. No, čisto zastonj pa te nje skrbí le niso bile, zlasti tiste ne,

ki jih je imela zaradi plésnih vaj. Dobro je védela, da ji bodo vsak teden dajale zabave najmenj za dva dni. Najprej pridejo starejši gospodje in ji ovadijo, kar so na tihem opazujé videli in čuli na plesu. Za njimi bodo zadrugarji in drugi mladi ljudje vpričo nje uganjali slane in neslane burke, presojali plesálke in še mnogo družega; ali kadar bodo gospodje vsi po pisárnah in pri drugih opravilih svojih, prihajale bodo gospodičine po dvé, po tri skupaj, in zdaj ji bodo kàj potožile, zdaj jo o čém izpraševale, da bi si raztolmačile kakšno nejasno besedo plesalcev svojih. Saj je starka védela vse skrivnosti, torej je človek lahko zaupneje govoril ž njo. Skratka: bilo ni prav brez pomena, če so jo šaljivi gospodje časih nazivali »prnjavorsko Pitijo.«

Ali še nekaj je bilo vzrok, da se je strina tolikanj zanimala za plésne vaje. Hotela je ustreči Zagorskemu, ki ga je v mislih štela bodočega zéta svojega. Strina je bila vdova, a imela je hčerko Vera. To je ljubila, kakor le mati more ljubiti jedino dete svoje. Ni védela kaj bi storila zánjo, poslala pa jo je v prestolnico v imeniten dekliški zavod, da bi se ondu dobro odgojila in učila vsega, česar treba olikani gospodičini. Imela je še leto dnij prebiti v zavodu, ali do tjà bode tudi že popolnoma odrasla. Dobri materi je to delalo novih skrbij in že se je ogledovala po ženinu. Želela si je mladega, lepega, omikanega in če mogoče takšnega, o katerem se je nádejati, da bode sčasoma dobil še kàj več veljave v svetu. Prav takšen ženin je bil Zagorski, a imel je še drugo lepo svojstvo, namreč to, da se je porodil v Prnjavoru. Ko je Vera zadnjo poletje prišla na počitke, bila je nekolikokrat v družčini z Zagorskim in materi se je zdelo, da sta si drug drugemu po volji. Posebno ji je bilo všeč, da je Zagorski pri vsaki priliki odlikoval nje Vera, v tem ko se je le iz uljudnosti menil z drugimi gospodičinami, ki so kàr blaznéle za njim. To ga je še bolj povzdignilo in strini je kar srce utripalo od veselja, kadar je pomislila, kakó bode slavljeni Milivoj nje Veri dosodil jábolko. Po Verinem odhodu je torej izkušena mati storila vse, da bi Zagorskega popolnoma pridobila záse, in kàr ni ga izpustila iz očíj. Nikogar niso skrivni nje vohuni takó zalázovali, kakor njega, in ji natanko poročali o vsakem koraku njegovem. Da bi se mlad človek nikdar ne menil in kratkočasil z déklicami, tega pametna strina ni zahtevala in tudi ni mogla zahtevati, ker Zagorski se še ni zavezal niti z najmanjšo besedico ne. Bil je torej popolnoma sloboden in še so gospodičine na tihem upale.

Plésne vaje so razburile vse ženstvá prnjavorsko, in to ni čudo. V vsaki hiši so že govorili o Zádruhi, o društvu petih mladih gospo-

dov, ki se hočejo veseliti in kratkočasiti; ki bi se vsi mogli žêniti in se tudi bodo, kadar bode vsak njih našel izvoljenko srca svojega. Takoj prvi večer je čitalnična dvorana bila polna, kakor predpustom in še bolj, kajti marsikaka mati, ki bi bila mogla za ples opraviti le po jedno hčer, privêdla jih je zdaj kâr po tri in štiri, ker ni bilo treba trositi za lišp. Čitalnici predsednik je zopet majal z glavo, češ, kje bode dobiti plesálcev za toliko deklét? Toda zadrugarji se niso dali osramotiti in so rešili čast svojo in čitalnice. Vsak je plesal za tri in takó vzpodbujal tudi druge mlade gospode, da niso kakor lipovi bogovi stali po kotih. Bilo je prav živahno in veselo; najbolj pa je kapelnik Beranek na galeriji hvalil srečno usodo, da ne bode treba do predpusta čakati pijače.

Zadrugarji so bili popolnoma zadovoljni z uspehom; zabav so zdaj imeli dovolj, a seznanili so se malone z vso gospôdo prnjavorsko. Če ni bilo veselice v čitalnici, prišlo je skoraj vsak večer po nekoliko uradnikov v gostilno k »parobrodu«, da so bili drúščini z zadrugarji. Večkrat, zlasti ob nedeljah, privajali so tudi žene in hčere svoje v »Zádruho«, ki je bila že središče vsemu društvenemu življenju v Prnjavoru. Pravih zadrugarjev je ostalo vedno le pet, ali število častnih udov raslo je od dné do dné. Ciprijan že ni mogel sam streči in krčmáríca Kata je tedaj vzela k sebi sestričino svojo, da je pomagala, kjer je ravno trebalo, ali v kuhinji ali v gostilni. Zavidno so drugi krčmárji gledali, kakó se je vzdignil »parobrod«. Najbolj je tarnal stari Timofej, kateremu je lépo poslopje zunaj mesta stalo prazno; pa saj si je bil kriv sam, ker je zidal za potnike, ne za domače góste. Navzlic temu se je zapisal v čitalnico, a Tinčica njegova je prav pridno zahajala k plésnim vajam in čisto oživeła je. Ves teden se je veselila srede, in ko je napočil težko pričakovani dan, bila je takó nemirna, da se ni mogla poprijeti nobenega pravega dela. Reklo se je pač, da imajo gospodičine dohajati v domačih opravah; ali to Tinčice le ni motilo, da se je ta dan skrbneje počesala, nego sicer; da si je v góste kite zapléla kakšen pisan trak, ali zasadila kakšen cvet, če ga je bilo še kje dobiti. Zdaj je šla v kuhinjo bélit železo, da si je lepó zlíkala nedeljsko letno obleko; zdaj si je poiskala novih čipek ter jih prišila na rokávce. A kadar se je zmračilo, takrat se je umila, vzela iz predalcev najlepše perilo in se oblekla kakor na praznik.

S takimi pripravami je minil dan nji in vsem nje tovarišícám, ki so hodile k vajam. Bilo je med njimi práv gizdavih, ali najbolj se je šepirila črnoóka Hermina, v svesti si, da se ž njo ne more meriti nobena Prnjavorka. Stanovitna tovarišíca ji je bila bledolična Dora,

in obema se je pridružila kljukonósa židovka Slava. Prav prevzetno so se ločile od ostalih déklic in vedno so skupaj tičale in šepetale, kakor da so se zavezale v kakšen poseben namen. Starejši gospodje so skoro ugenili, da mreže svoje nastavljajo »Zádrugi«, in natanko so strini poročali vse, kar so opazili. Strina je mirno poslušala ta poročila, kakor vsako drugo novico; ali tem ostreje je odslej pazila na Zagorskega in čakala, če se bode dal ujeti. Zadrugarji so se v večjih mestih znali ogibati umételneje sprédenih zanj, zato se niso bali niti prnjavorskih. Navzlic temu se je Zagorski največ bavil s Hermino, ki je bolj nego druge bila vajena lahkim društvenim veselícam. Živela je delj časa pri neki tėti v prestolnici, videla nekoliko svetá, a poleg tega je mnogo čitala, torej je ž njo sploh lože bilo začeti kakšen pomének. Razumela je takisto kakšno šalo, in če si jo podražil, znala ti je duhovito zavračati. Kadar sta se z Zagorskim za podpázduho vodila po dvorani in se je ona v živahnosti svoji na ves glas zasmijala, stikale so matere glave in si tiho zašepetale, kár ni smel vsakdo slišati. Če je pa Hermina ošabno povzdignila glavo, nateknila si náóčnike in se zmagovito ogledovala, takrat je v marsikateri déklici zavrela mlada kri in srce je kár zakoprnelo po maščevanji. —

Ko je drugi dan potem Timofejeva žena malo posedela pred prodajálnico pri strini, vprašala jo je ta:

»Kakó pa je bilo sinoči v čitalnici? Ali je Vaša Tinčica zeló plesala?«

»Plesala in še predosti za svoja leta«, pohvali se zadovoljno Timofejka, »mislila sem, da se nihče ne bode zmenil zánjo in da se bode kár izgubila med tolikim številom starejših in drúščini vajenih deklét. Človek ne bi verjel, da imamo v Prnjavoru toliko ženske mladine. Ko sem prvikrat prišla v čitalnico, bilo me je kár strah za Tinčico, ali skoraj nisem poznala ródne hčerke, takó ugíbnó se je sukala, in takó ljubeznivo se je gospodom znala nasmihati, da jo je bilo veselje gledati.«

»Kdo pa je kàj plesal ž njo?« seže ji strina v besedo.

»Kdo bi jih vse naštel! Največ so se vrtéli okolo nje gospodje iz Zádruge.«

»Ali vsi?«

»Vsi, celó Zagorski je ž njo plesal jedenkrat na okolo.«

»Ali je morda to kàj posebnega, če Zagorski pleše s kakšnim dekletom?« vpraša strina in obrne resni svoj obraz proti sosédi. Ta se na ves glas zasmije in pritrđi:

»Gotovo; saj skoraj že ne bode pogledal déklice razven tiste napuhnjene Hermine.«

»Hermine?«

»No, sevéda! To bi bilo pač čudno, da Vi tega ne bi védeli! Nikar se ne tajíte! Ali bodisi, kakor hoče; meni je vse jedno, vender to le rečem, da bi Zagorskemu privoščila kàj boljšega, nego Hermino; ta ni zánj. Ž njo si sploh nihče ne bode opomógel. Prosim Vas, niti v tihem našem Prnjavoru nima obstanka domá, ampak vsak čas téka od dóma, pači se po trgu, kakor ne vem kdo, in si natika na nos tiste naóčnike, da ni nikomur podobna. Kaj bi počela, ko bi z možem prišla v kakšno večje mesto, kjer imajo gledališča in druga zabavišča! V jednom letu bi napravila vso dóto, ali pa še prej, toda saj ne bode sile.«

»Prav takó je, soséda draga,« preseče jo strina, da bi pogovor drugače zasukala, »Hermina ni za uradnika. Vender pustimo to! Recite, mi, kaj Vi sodíte o Zagorskem; mislíte li res, da bi se on mogel do dóbra zavezati s Hermino? Jaz bi rekla, da jo ima rad za kratek čas, ali skoro se je naveliča, potem se bode zopet šalil z drugo.«

»Mogoče,« dejala je Timofejka in zgenila z ramami, »jaz bi prav od srca želela, da bi jo pustil na cedilu. Toda bojim se, da ne bode takó. Da bi ga Vi le videli, kakó upira oči vánjo, človek bi rekel, prebóde jo. Ali kaj to meni mari, saj ne mislim, da bi moja Tinčico snubil.«

Zgovorna soséda je s klepetanjem svojim strino čisto razburila. Starka se ni več mogla mirno meniti, jezik se ji je jel zapletati in težko je čakala, da je Timofejka odšla. Ko je bila sáma, želela si je Zagorskega, da bi ga oštela, kakor zasluži. Dolgo ga ni bilo, ali v tem se ji je prva jeza malo ohladila. Ostalo pa je še zmerom precèj žolča, da ga je izlivala nánj. Čudno, kakor vse pri strini, bilo je tudi znanje nje z Zagorskim. Saj je to bilo že več nego znanje, celó več nego prijateljstvo; bila sta si kakor tašča in zèt, akoprem si nikdar nista rekla, da bode kdàj takó. Ona mu je brez ovinkov očitata vse, kar ji ni bilo po volji na njem, on pa jo je slušal, branil se in zagovarjal, kakor se sin opravičuje materi. Napósled je venderle njegova obveljala in strina se je zopet umirila ter mu izkušala napraviti kako veselje. Navadno je vsi »Zádrugi« za po obedu poslala izbranih sladčíc, ukusnega laškega sira, dragih smódek ali kàj takšnega. Nagajivec Veselko se je tedaj vselej široko nasmijal, debelo pogledal továriša svojega in rekel:

»Daritev mirú in sprave je došla; veselí se, Milivoj, veselíte se, bratje zadrugarji, v Delfih' smo zopet dobro zapisani!«

Takó je bilo tudi ónega dné, ko je Timofejka strino razdražila s klepetanjem svojim. Huda ura se je skoro polegla; Zagorski se je opravičeval, kakor je védel in znal, a napósled sta oba umolknila ter mirno sedela drug proti drugemu; on je kadil, ona pa zrla v svet. Nekoliko časa potem je ona z nóva izpregovorila, kakor sáma v sebi:

»Danes moram še pisati Verici.«

»Prosim, pozdravíte jo tudi v mojem imení,« rekel je on in zopet sta molčala.

Toda odslej je Zagorski pazil, da ni po nepótrebnem prihajal v zóbe zavidnim materam. S Hermino se je menil in kratkočasil le toliko, kakor vsak drugi továrišev njegovih; a na plesih je prav premišljeno druge déklice bolj odlikoval, nego njo. Sevéda, izbirčen je bil tudi potem, in ponosna je bila vsaka, s katero se je kaj več pečal, četudi samó za jeden večer. Strina je s tem bila popolnoma zadovoljna, zlasti ko ji je on sam donašal prva poročila o plesu in drugih veselicah, ki so jih zadrugarji imeli med sábo.

(Dalje prihodnjič)

Nje obraz.

V moje srce tñ
Dèkle, ti, poglèj!
Kôga li na duù
Vidiš, mi povèj!

Dèkle drágo, ní
Zórní tvoj obraz?
Ličeece, očí,
Kodri zlatih las . . .»

Dèkle se zardí,
Ustna krózi v sméh,
Nágne mi očí,
V nekaj zrè na tleh.

Primem ji rokó,
K sreú jo prižmèm;
Dam poljub srénó
Dèklíci potèm!

y.

Henry Moreton Stanley.

Spisal Fr. Orožen.

IV.

V najtemnejšem delu Afrike.

Do ustanovitvi Kongiške države se je vrnil Stanley v Evropo, da si ojači zdravje in popiše svoje potovanje. Prepotoval je Evropo in povsod so ga slavili ter se čudili njega uspehom. Jako pa je potreboval počitka po toli trudapolnem delovanji in nekaj let je preživel mirno. A že leta 1887. odpravi se zopet v Afriko po naročilu angleškega »odborna v Eminovo osloboditev«. Predno pa govorimo o zadnjem toli zanimivem in težavnem potovanji po Afriki, treba nekaj besedij o Emin-paši, da spoznamo tedanji položaj v Sudanu.

Eminovo pravo ime je dr. Edvard Schnitzer. Porodil se je leta 1840. v Opoli v pruski Šleziji. Roditelji so mu bili židje, ki so petletnega dečka dali v Nisi krstiti po protestantskem obredu. Po dovršenih zdravniških naukih je stopil v turško in pozneje v egiptovsko službo in spremljal Gordona kakor prvi zdravnik v Sudan. Kesneje pa je postal egiptovski namestnik v novo ustanovljeni »provinciji ob ravníku«. Mož govori nemški, francoski, angleški, laški in bajè tudi več slovanskih jezikov (kakor trdi Jung) ter poleg tega tudi turski, arabski in perzijski.

Nastane pa vojska v deželah med Kordofanom in modrim Nilom in krivi prerok Mahdi se polastí mesta El Obeid. Egipčanje se trudijo, da bi zatrli ta upor in pošljejo generala Hicks-pašo z močno vojsko proti krivemu preroku. Le-tá jih zvabi v pustinjo, kjer ni bilo vode, in od silne žeje oslabiljeni Egipčanje se morajo vojskovati zoper oduševljene čete prerokove v krvavi bitki pri Kašgilu. Hicks-paša je blizu z vsemi vojaki poginil. Imel je 16.000 móž, izmed katerih se jih je rešilo 52, ki so pa večinoma bili ranjeni. Nikdar še ni bila vojska takó hudó pobita nego ta. Zanimivo je slišati, da je bilo v tej bitki tudi nekaj v Egiptu naseljenih Slovencev, kakor posnamemo po izkazu v bitki padših vojakov. Mahdijevi vojaki pa so plenili vso deželo do reke Bar el Gazal.

V tem času so bivali trije Evropejci v provinciji ob ravníku, namreč Emin Bey (Schnitzer), Lupton Bey in dr. Junker. Ti

so šele mnogo pozneje zvédeli, kar se je zgodilo v severnem Sudanu. Avstrijanec Slatin Bey, mudir v Darfuru, bil je že prej premagan in sedaj služi Mahdiju za nadkonjárja. Emin je bil v tem času namestnik ob ravníku. Spočetka sicer ni dosti čutil udarca, ki je zadel Egipčane, ker je bilo njega stolno mesto Lado (ob belem Nilu) jako oddaljeno od nesrečnega bojišča. Pozneje se je polastil krivi prerok tudi važnega mesta Kartuma, kjer so bili ubiti Gordon paša, avstrijski konzul Hansal (rodóm Čeh) in drugi Evropejci. O vsem prevratu je zvédel Emin dosti pozneje. Spoznal pa je nevarni položaj, ko je promet proti severu popolnoma prenehal in uvidel je, da ni nikake zveze več mogoče z Egiptom. A sklenil je vztrajati na svojem mestu.

Egiptovska vlada je sicer spoznala Eminov opasni položaj, ali ni mogla ničesar storiti zanj. Tem večje pa je bilo v Evropi in severni Ameriki zanimanje za dogodke v osrednji Afriki. Fischer in Lenz sta hotela predreti do Emina in sicer prvi od Sansibara, drugi po Kengu navzgor, ali brez uspeha, ker nista mogla predreti do mesta Wadelai. Angleži so sicer s svojo vojsko prišli za nekaj dnij prepozno, da bi rešili Gordona v Kartumu, toda po trudu Stanleyevem se je posvetovalo mnogo o tem, kakó bi bilo rešiti Emina. Na Angleškem se je leta 1887. ustanovila »britiška-vzhodno-afriška družba«, ki si je pridobila veliko deželo sezajočo blizu do Eminove provincije. Tej družbi je bilo mnogo ležeče na tem, da se ohrani Eminova vlada ob ravníku. Anglež Lupton Bey, namestnik v Bar el Gazalu, bil je premagan in je jetnik umrl nekoliko let pozneje v Omdurmanu pri Kartumu. Dr. Junker je še za rana utekel sudanski pásti in prinesel prva poročila o Eminu. Samó proti jugu mu je bil še pot odprt. Južno od dežele ob ravníku je država Uganda in Stanley se je opiral na iskreno svoje prijateljstvo s tamošnjim vladarjem Mtesa, ki bi gotovo storil vse mogoče, da bi Stanleyu na ljúbo rešil Emina. Ali v tem je umrl Mtesa leta 1884. in njega sin M'wanga je sovražil kristjane ter dal umoriti škofa Hanningtona. Sedaj je bil Eminu tudi proti jugu pot zaprt. —

Vender vse te nezgode niso oplašile Stanleya, možá čudesne krepkosti in neupogljive volje. Njemu je geslo »zmaga ali smrt« in le takó je bilo mogoče doseči takšne velikanske uspehe. Stanley pripoveduje o početku četrtega potovanja po osrednji Afriki: »Pripravljaj sem se ravno na odhod v Ameriko, ko me poséti star znanec in se razgovarja z máno o nevarnem položaji v provinciji ob ravníku. Povpraša me, če bi bilo mogoče rešiti Emina, ako bi mi dali potrebnih pomočkov. Jaz mu odgovorim: „Angleži radi govoré, a počasi delajo. Spravite najprej potrebne novce skupaj in potem hočemo govoriti dalje!“ —

Šel sem v Ameriko in tam že imel štirinajsto predavanje, ko dobim naslednje brzojavno naznanilo: 'Vrnite se kar najhitreje s prvim parnikom na Angleško!' Na božični večer leta 1886. dospel sem na Angleško, kjer dobim naročilo odriniti v osrednjo Afriko in tam rešiti Emina«.

Početkom leta 1887. dogotovil je svoje priprave za novo ekspedico ter se ukrcal dne 21. prosinca leta 1887. v Egipt, kjer se je trudil dobiti podpore od egiptovske vlade. V Kaïri je našel iz osrednje Afrike vračajočega se dr. Junkerja, s katerim se je posvetoval o načrtu svojem in se potem napolil v Sansibar. Obče se je mislilo, da bode udaril od tu po znanem mu poti proti zahodu do jezera Viktorija-Njanza, ali imel je ves drug načrt. V Sansibaru je nabral vojakov in nosácev za daljno trudapolno potovanje ter sedaj imel 9 Evropejcev, 13 Somalcev, 61 Sudancev in 620 Sansibarcev v svojem spremstvu, dalje 50 óslov, jeden top in ladjo od jekla, ki se je dala vzeti narazen. Ker pa ni hotel iz različnih vzrokov predirati od vzhodnega obréžja v osrednjo Afriko, peljal se je s spremstvom svojim po morji okrog južne Afrike na zahodno obréžje do izliva Kongiškega, kamor je dospel dne 18. sušca leta 1887.

Od ustja Kongiškega se je napotila ekspedico ob reki navzgor v spremstvu Arabca Tippo Tiba, ki bi mu varoval hrbitišče in mu še poslal 600 nosácev. Z velikimi težavami in ovirami je napósled dospela do stolnega mesta Kongiške države »Leopold-ville« na Stanley-Polu.

Koncem malega travna so se ukrcali na štirih parobrodih in drugih ladjah ter se peljali po Kongu góri do izliva reke Aruwimi, katera je bila samó ob dolenjem teku in še tu malo znana. Stanley se je nádejal, da se bode mogel peljati s svojo ladjo po reki, kar pa je bilo le redkokdaj mogoče. Kakor prava afriška reka, ima tudi Aruwimi mnogo brzic in slapov. Početkom meseca ržnega cvéta je šel Stanley s svojimi ljudmi péš ob reki Aruwimi navzgor in je pri »Jambuja-slapovih« ustanovil trdnjávico, kjer je pustil 257 móž s poveljnikom Bartelotom, kateremu je naročil, da mora takoj odriniti za njim, kadar dobí od Tippo Tiba obétanih nosácev za tam nakopičenih 600 tovórov.

Poldrugo leto ni bilo potem ni duha ni sluha o Stanleyi. Mislilo se je že obče, da je poginil z vso ekspedico in verjelo se je raznim govoricam o Stanleyevi nesreči. Šele koncem grudna meseca leta 1888. došla je v Evropo vesela novica, da še živi in da je dosegel svoj namen in srečno našel Emina. Pozneje so došla prva pisma Stanleyeva,

v katerih prav živo pripoveduje o velikih težavah in nezgodah potovanja svojega.

Koncem meseca ržnega cvéta leta 1887. zapustil je »Jambujó« in s 389 možmi nadaljeval potovanje ob Aruwimiji. Takoj prvi dan se je moral boriti z domačini, ki so zapalili svoje vasí in tujcem delali vsakovrstne ovire, a po kratkem bóji se umeknili. Pot je vodil pet dñij po dobro obljudenih krajih, katerih stanovniki so sicer napadali potnike, toda brez škode. Ali temu nasledujoče devetdnevno potovanje skozi puščavo je pomnožilo težave in Stanleyu je umrlo več móž. Dné 13. vélikega srpana so dospeli do »Avisibba«, kjer se mu krepko upró »Wambutti-pritlíkavci.« Streljali so z otrovanimi pušicami in mu ubili pet móž. Hudó ranjen je bil z otrovano pušico ravno pod srcem angleški poročnik Stairs, ki pa je vender okreval. Strup delajo od posušenih mravelj, katere zmanejo v prah in kuhajo v palmovem olji. Potem namažejo s strupom pušicam ostí. Pripravljati se smé strup samó v gozdovih, v bližini vasij pa je to prepovedano. Ali pritlíkavci so tudi na drug način mnogo škodovali. Napravili so plitve jame in jih napolnili s poostrenimi treskami in špilami ter čez nastlali listja. Za večinoma bosonogo spremstvo je bil učinek strašen. Deset móž mu je na ta način ohromélo, kajti špile dostikrat prederó noge, ali obtiči v nogi vsaj óst in provzroči nevarna ulésa.

Na daljnem potovanji je prišel do izliva reke Nepoko in čez nekaj dñij srečal oddelek Manjuema, ki so služili Uledí Balyu, prejšnjemu slugi Spekovemu. Sedaj se začnó nove nezgode za Stanleya. Izvolil si je pot od zahodnega obréžja, da se izogne Arabcem, ali tudi Manjuema so mu mnogo škodovali in z malimi darili dosegli, da mu je pobegnilo v treh dnéh 26 móž. Sredi kimovca meseca je prišel do »Ugarowwa«, kjer so pa Arabci prej deželo takó opustošili in oplenili, da je bilo najti le malo živeža in moral je kmalu odriniti. Pri odhodu je imel od 389 móž samó še 273 móž. Od Jambuja do sém pobegnilo ali umrlo je 66 móž, v arabski nasélbini zapustiti pa je moral 56 bolnikov.

Na poti v »Kilonga-Longa« je izgubil večinoma za gladom 55 móž. Poleg gladá so škodovali Abedben-Selimovi sužniki največ s tem, da so kupovali od Stanleyevih ljudij za prav malenkostne cene puške, strelivo in obleko, takó da je ekspedicija osiromašena in telesno oslABLjena zapustila ta kraj. Ni bilo mogoče dalje spraviti ladij in ostalega blagá; zató je te reč prepustil v varstvo zdravniku dr. Parkeju in stotniku Nelsonu, ki ni mogel dalje. Prava puščava pa se razprostira do »Iwiri«; niti jedne bajte ni bilo videti; česar niso opu-

stošili Arabci, poteptali so slôni. Stanleyevi ljudje so popolnoma obupali. Prebite muke so bile také strašne, težave in ovire toli mnogobrojne in temni gozdovi také brezkončni, da se jim je zdelo nemogoče še kdaj dospeti v rodovito planjavo. Stanley jih vzpodbuja, prosi in roti, da bi hodili hitreje in prej dosegli konec mukam in gládu. A ničesar ne pomaga. Zaradi gládú so poprodali za malo peščico koruze svoje orožje, ali pa pobegnili v gotovo pogubo, zakaj divjaki so jih neusmiljeno morili. Ker niso pomagale ni prošnje ni male kazni in je bila vsa ekspedicija blizu pogina, dal je vpričo vseh obesiti najhujša dva hujškača in samó na ta način je še ohranil red. — Stanley pravi o afriškem pragozdu med drugim: »Hvala Bogú, da smo po 16odnevnem tavanji po temnem pragozdu zapustili ta kraj. Belokožci in zamórci smo bili blizu pogina. Nikdar ne bomo pozabili bridkih ur in v vednem spominu nam bode ostalo posebno mučno trpljenje meseca vinotóka leta 1887. Částniki so se prav srčno že naveličali pragozda, a 130 zvestih zamórcév je odrinilo z máno pozneje še jedenkrat v pusti brezkončni gozd z njega stoterimi neprílikami, da prinesó pomoči zaostalim svojim továrišem. Mislite si od dežja kapajoče gósto škotsko grmovje od sáme podráščine in razpeto pod nepredirno senco starega drevja od 100 do 180 čevljev visokega. Tu najdete trnja in bodišča v obilici; potoki se leno vijó po globočinah goščavskih in semtertja teče veletoka široki pritok. Staro močno drevje se sklepa preteče nad nami ali pa že leží na zemlji zapiraje nam pot. Dostikrat smo si morali šele prebiti predor skozi drevje in goščavo, da smo napredovali le za jedno péd. Različne mravlje in žuželke mrgolé in brenčé okrog tebe; nad sábo vidiš vsakovrstne opice in slišiš truš provzročán od ptic in četveronožcev; slišiš hreščánje v goščavi, skozi katero se drevé preplašeni slôni. Tu prežé pritlíkavci z otrovanimi pušicami za kakim deblom ali v temni zasédi; tam zopet stojé močni temnorjavi domačini z jako ostrim kópjem za napad pripravljeni nepremično, da jih lahko zamenjaš s trohlimi štóri. Vsak drugi dan pada góst dež; nečisti zrak ima v sebi kalí hudih boleznij, gróznice in griže. Podnevi vlada večén mrak, noč pa je popolnoma temna. Tudi živali so také divje in plašne, da lov ne provzroča nikakega veselja. Gozdna tmina nima ni konca ni kraja. Nebó malone vedna megla zakriva in če solnce predre skozi temne oblake in ugoden veter razpodí meglo, zgodí se to samó za toliko časa, da slutiš lepoto in blišč rastlinstva.«

Imel je še 174 móž — pravih kostnjákov, ko so dospeli dné 5. grudna leta 1887. iz pogubnega gozda vèn na planjavo. To je bil vrisk, to je bilo veselje! Po 16odnevnem potovanji v gozdni tmini

so ugedali zopet svetlo solnce, skakali in tekali so kakor besni s težkimi tovóri po ravnini, da ni bilo móči dohajati jih. Po travnati ravnini so se pasle čede bívolov, losov in antilop, ki so vlekle na uho in začudeno gledale mnogobrojne iz gozdne tmine z vriskom predirajoče ljudi. Vasí so bile sicer prazne, a našli so dosti melón, banán, smókev in velikih loncev s palmovim vinom. Kozé in mnogobrojni piščánci pač niso slutili, da jim pretí taka nevarnost od tolpe sestradanih ljudij. Brzo pobijejo piščánce, pokoljejo mirno v travi ležeče kozé ter jih spečejo, in dober tek imajo tudi. Ob dobri hrani se ojačijo vsi, ulésa se zacelijo in vse naudaja drzna srčnost. Stari duh in red se zopet vrmeta in srčno korakajo dalje.

Dné 9. grudna leta 1887. dospó v deželo silovitega glavárja Masamboni, ki je podvladar Kabba-Rege, kralja Ugandskega. Dežela je dobro obljudena in rodovita. Domačini že zdaleč zapazijo tujce in se pripravljajo na bój. Stanley posede sredi med vasmí ležč grič ter ga v naglici utrdi s kóli in podráščino. Zdajci nastane grozen bojni kriek, ki se razlega od griča do griča in naznanja preteči napad, a po kratkem bóji se umaknejo domačini. Druzega dné se pogaja Stanley ž njimi in jim pošlje nekaj obleke in medeníne. Pogajanja se pa razbijejo in bój se zopet začne. Strélci so se dobro držali in zapodili mnogoštevilne sovražnike v beg. Od »Ituri« do jezera »Albert-Njanza« so se večkrat ponavljali bóji. Dné 13. grudna leta 1887. krenejo proti vzhodu, vedno nadlegovani od sovražnikov, in po kratkem odmoru ob 1. uri popóldne gredó dalje. Kár jih nagovorí Stanley: »Pripravite se na pogled Njanze!« A niso mu verjeli in godrnjali, da se šali ž njimi. Že ob $\frac{1}{2}$ 2. uri se je razprostiralo pred strmečimi ljudmí veličastno jezero, v katero teče od jugozahoda reka »Laniliki«. Poljubovali so Stanleyu roke in ga prosili odpuščanja. Ekspedicije smoter »Kawalli« bil je samó še šest milj prémočrtno oddaljen od njih stališča, ki je bilo nad 800 m više od jézerske gladíne.

Po kratkem odmoru se napotijo nizdolu, ali domačini takoj uderó za njimi in zadnje čete imajo pôsla dovolj, da jih zopet zapodé. Dné 14. grudna l. 1887. zjutraj se bližajo na jugozahodu jézerskem ležeči vási »Kagongo«, katere stanovniki pa se nečejo ž njimi sprijazniti navzlic mnogemu prigovarjanju. Stanley je bil v hudem položaji, ker se stanovniki nikakor nečejo krvno pobratiti z ljudmi, prišedšimi od zahodne strani jézerske, »zakaj od tam ne morejo priti dobri ljudje.« Posvetuje se s svojimi částniki o nevarnem položaji. Gotovo ni dobil Emin od Sansibara mu poslanih poročíl o njega prihodu, ker ga ni bilo blizu in ni stanovnikov pripravil na prihod tujcev. Domačini mu nečejo usto-

piti nobene ladje, s silo jim jih pa neče vzeti, a tudi ni bilo blizu drevesa, da bi si iztesal čoln. Sklenejo tedaj vrniti se do »Ibwiri«, ustanoviti trdnjavo in od tam odposlati oddelek v »Kilonga-Longa« po ladjo, katero je tam zapustil. Potem pa se hoče zopet vrniti do jezera.

Dné 7. prosinca l. 1888. dospó zopet v »Ibwiri« nazaj in od tu pošlje Stanley péročnika Stairsa s 100 spremljevalci v »Kilonga-Longa« po tam zaostalega zdravnika in stotnika, da pridejo vsi z ladjo in blagom k Stanleyu. Od 38 móž bilo jih je tam samó še 11, drugi so pomrli ali pobegnili. Stanleya se je prijela opasna želódečna mrzlica in okreval je šele po jednomesečni bolezni. Dné 2. malega travna leta 1888. odrine zopet na pot, zapustivši stotnika Nelsona s 43 móžmi v trdnjavi »Bodo«. Dné 26. tistega meseca pa dospó znóva v deželo Masambonijevo, ki se pa sedaj krvno pobrati s Stanleyem. Tudi drugi glavárji do Njanze se ž njim pobratijo ter mu podaré obilico govéd, kóz, ovác in piščet, da se prav dobro počuti Stanleyevo spremstvo.

(Konec prihodnjíč.)

Satura.

15.

Razvnel se bój med nami je sinovi
Slovenije čestite vsem rodice,
Trováne krížema zvené pušice,
Na úho bije hrup strastí surovi.

Modrícam oneméli v nas glasovi:
Zakrile so božánstveno si lice,
Ponosne tjà odbégnile device,
Kjer slóbodnejši vladajo duhovi.

Pečèl vesel razpóru se grohoče
Od vse hudóbe kralja Belcebuba
Do krivorógov zadnjega hlapčéta.

Mírú nebeski angelj tožen joče,
Ker trga domorodcu domoljuba
Od ródnega srcá nezložnost kléta!

16.

Pověj mi, kdor si poštenjakov bodi,
Če rod najblažji smoter kdáj doséze,
Kjer svéto bratoljubje ga ne véze
In trmast vsakdo svojim pótem hodi?

Razum najpróstejši takó-le sodi:
Da spór bremén jim ne olajša téze
In v sreče zémľjo kanaánske léze
Naródiv brátovski prepír ne vodi.

Vsi zgodbo Svetopolkovo smo čuli,
A kaj nas brigajo takóve basni,
Dovzetni, véрни pisane mladini?!

Kakó hitímo, da bi káj razsuli,
Gradítelji smo nékako počasni:
Sam Bog se nas usmili na višini!

Jož. Cimperman.

Rastlinski vpliv pri tvorbi ródne zemlje.

Spisal Viljem Rohrman.

eč tisočletij je gospodarila priroda s čudotvornimi svojimi silami, da je nastalo toliko ródne zemlje, kolikor je pokriva dandanes zemeljsko površje. V prvotnem času je imela zemlja drugačno lice. Na mestu rodovitega poljá so se videla le kamenita in pusta tla. Ta so se sčasoma s pomočjo raznih vplivov prirodnih sil pretvorila v plóдно prst, ki se je odela z zelenjem rastlinstva — premenitnega za razvoj in obstanek živalstva.

Vsa ródna (kulturalna) zemlja, ki preživlja dandanes v rokah marnega kmetovalca vesvoljno človeštvo, nastala je torej od razpadlega in preperélega kamenja s pomočjo raznih činiteljev. Od menjajoče se toplote in raznašajoče sile zmrzle vode so razpokale najtrše skale ter se jele drobiti. Takó mehaničnim pótem pripravljenega kamenja so se lotile še različne kemijske agencije kakor kisik, ogljikova kislina in voda, ki so ga z združenimi močmi prej ali slej razkrojile in pretvorile v ródno zemljo.

Jednakim pótem preperéva kamenje še dandanes. Očividni vzgled o tem nam daje lópór ali soldan, ki se na zraku ležéč hitro zdrobí in izpremení v prst, dočim trše kameníne tudi stoletja in stoletja ne sprstené.

Na preperévanje kamenja pa je vplivalo précej spočetka tudi rastlinstvo. Priroda je odkazala rastlinstvu takorekoč le prostor in tvorivo, od katerega si je moralo samó zgraditi primerno domovje. Lahko je umeti, da so bile za táko delo nesposobne popolnoma razvite ali organizirane cvetne rastline. Vender priroda, v tem oziru skrbna, ustvarila je rastlinske vrste, ki uspevajo tudi po golih pečinah. Te rastlinske vrste nimajo korenin, pač pa se morejo s spodnjo telesno ploskvijo golih skal prijati takó trdno, da jih ne morejo odtrgati niti močni vetrovi, niti hudi nalivi. Življenski pogoj jim je vlažni zrak, iz katerega vzprejemajo ves svoj živež. Dasi so to po zunanosti majhna rastlinska bitja in navidezno brez pomena, morejo sčasoma vender toliko vplivati, da je najtrše kamenje drobljivo ter končno sprstení.

Te za prirodino gospodarstvo toliko važne rastlinice so v prvi vrsti lišaji. Nahajamo jih izmed vseh rastlin kot prve naseljence na trdem in golem kamenji v podobi različno pisane prevlake. Lišaji

(lichénes) — ti čudoviti dvostvori od âlg in glív — razplodé se po kličnih zrnih (trosih), ki plavajoč v neštevilni množici po zrâku obvisé na vlažnem površji golega kamenja. Tukaj se zarodí potem vsa nasélbina, če je le kamenje s pomočjo zračne vlažnosti toliko namočeno, da se ga klična zrna lahko primejo in izkalé. Četudi ne morejo te nežne rastlinice strpeti obilo móče, treba jim za telesni razvoj vender zrakú, ki je dovolj vlažen in napojen z ogljikovo kislíno. Kamenje pa, na katerem se naselijo lišaji, imeti mora kakor las tanke razpokline, da se ga lahko primejo z nežnimi svojimi organi-oprijemâči. Kakor nas učé kemijske analize, čudovito je res, da morejo ti prebivalci skalovja vzprejemati svoj živež po nekoliko tudi iz posedenega kamenja, dasiravno ne opazimo na njih nobenih sesalnih organov. O suhem vreméni lišaji časih navidezno usahnejo, namočeni po dežji pa se zopet bujno razrástajo. Nekatere lišajeve vrste dosežejo visoko starost, ker živé po več stoletij.

Kakó vplivajo lišaji v družbi ostalih činiteljev na preperévanje kamenja, o tem se lahko do dóbra prepričamo, če opazujemo njih življenje in delovanje. Opazujmo le jedenkrat v ta namen n. pr. novo streho, ki je krita z opeko. V kratkem času zapazimo, da izgubí na vetru in dežji ležeča strešna plát živordečo barvo in da je umazana. Natančno ogledujé najdemo, da prihaja to od posameznih rjavih, črnih in rmenkastih pikic ali pégic, ki so jele pokrivati opeko. Te se široma razrástajo in končno prevlečejo vso strešno opeko. Opazujoč to prikazen nadalje, vidimo pozneje, kakó se naselijo čimdalje, tem razločnejše belosive in kosmate blazínice mahú, ki se širijo na okrog. Napósled se prikažejo vmes tudi zeleni in nežno listni mahovi, rastóči družno v gostih blazínah. Pod to prevlako pa najdemo opeko čimdaljebolj krhko in drobljivo.

Ravno to prikazen opazujemo lahko povsod na kamenji, po skalah in pečinah, sósebno na vetru ležečih. Ta prevlaka, ki je časih pisana, kakor bi bila s čopičem barvana, sestavljena je od raznih vrst lišajev, ki se pa vsi strinjajo v tem, da sodelujejo pri tvorbi prstí od zasedenega kamenja.

Lišaji vplivajo na preperévanje kamenja že med raščo z izločevanjem razjédnih organskih kislín (n. pr. ščavne kislíne, vinske kislíne i. t. d.), kakor tudi s tem, da pridržujejo obilo vlage in zračnih plinov, ki obdelujejo vsak po svoje načeto kamenje. Izmed teh je omeniti posebno kemijskih agencij, kislíka in ogljikove kislíne. Od usèhlih in gnijočih lišajev pa se izdelujejo pótem razkroja zopet razne snoví, ki pripomorejo, da kamenje tem preje sprstení.

Pri raztvorbi kamenja pa niso vse lišajeve vrste jednako delavne. Najprej se naselijo na golo kamenje najzmernejši lišaji, ki živé ob samem zraku in sámí vlagi. To so lišaji iz vrste skórjevcev (*Verucarieae*, *Pertusarieae*). Če je ta nasélbina svoje delo opravila, prikažejo se na drobljivem in razpokanem površji kamenja črkovci (*Graphideae*) in ploščevci (*Lecideae*). Vsi ti lišaji so skorjaste podobe ter také prirasli na kamenje, da jih ni móči odkrušiti, ne da bi se zdrobilo v kósce. Če je s pomočjo teh lišajev nastalo količkaj prsti, potem se naselijo razne vrste sklédíčarjev ali torilovcev in popkovcev (*Parmeliaceae* in *Umbilicarieae*), ki spadajo med listne lišaje. Ti lišaji so podobni rogljato ali kodrasto obrobljenemu listu. Od podlage jih je lahko odločiti. Plodiče imajo sklédíčaste ali torilčaste. Če so tudi ti lišaji izpolnili svojo nalogo zapuščajó že nekaj več prstí, potem se na njih mestu prikažejo tudi stebrovci in čáševci (*Andonieae*) in zatem razni grmasti lišaji (*Cenomiceae*), ki so podobni vejnatim in brezlistnim šopom. Izmed grmastih lišajev pokrivajo jelénovci (*Cladoniaceae*) večkrat daleč na okolo pústo pečévje.

Vsaka lišajeva vrsta vpliva po svoje neutrudno na pretvorbo trdega kamenja v plódno zemljo. Skórjevci pripravijo stanovišča listnim lišajem, za katerimi pridejo napósled grmasti lišaji. Jedna vrsta gládi pot drugi, dokler ne nastane napósled tenka plast prstí, obstoječa od zdrobljenega in raztvorjenega kamenja in lišajevega humusa. Vsa ta pretvorba traja sevéda dolgo časa. Pogostoma se pri tem dogaja, da preprečijo silne zračne padavine nadaljno pretvarjanje, ker odplavijo nastalo prst z lišaji vred, kar opazujemo večkrat na strmih stenah. Odplavljena prst se nabira potem ob vznožji dotične strmine, če je še ni voda odnesla dalje stráni. Na izpranem mestu pa se prikažejo zopet skórjevci, ki začnó znóva delovanje svoje. Takó vplivajo lišaji neprenehoma na preperévánje kamenja po vsa tisočletja. Najtrše skale se s pomočjo sodelujočih lišajev zdrobé in plastoma od zunaj navznotraj izpremené v ródno zemljo, na kateri morejo uspevati tudi izbírčnejše in popolnejše organizirane rastline.

Pri tem delu pa lišaji niso osamljeni. Že skupno z lišaji ali malo časa potem, ko je nastal prvi lišajev humus, prikažejo se na mokrih skalah razni mahovi (*muscineae*), sósebnó listni mahovi (*musci*). Ti nadaljujejo in spopolnujejo po lišajih pričeto delo. Na jedva vidnih, sprstenelih skórjevcih se prikaže kmalu nežnozelená prevlaka zobčastih in víličastih mahov (*Fissidenteeae* in *Dicraneae*). Za temi se naselijo majhne rjave ali črníkaste blazinice skalnih mahov (*Andraeeae*) in polukrogle belkaste blazínice nekíh bradovín ali sedja (*Barbula*).

Vsi ti mahovi vplivajo na preperévanje kamenja s tem, da napojeni z vodo ohranijo porasla mesta dolgo časa vlažna, zaradi česar kamenje lože razpada. Od usèhlih in segnitih spodnjih generacij mahú pa nastaja polagoma mahov humus, s katerim se pomnoži tenka plast tačas sprstenelega kamenja.

Poleg mahú najdemo v tej dóbi tudi že cele šopke mične prá-proti, po imeni zidna rutica ali sršaj (*Asplenium Ruta muraria*), práprot črnica (*A. Trichomanes*), Device Marije lásce (*Adiantum Capillus Véneris*) i. dr.

Če je s pomočjo lišajev in mahov nastalo toliko prstí, da se v nji lahko že ukoreninijo popolnejše rastline, prikažejo se kmalu različna cvetoča zélišča, ki mlado prst obdelujejo dalje. Med cvetnimi rastlinami se naselijo v takó tenki plásti najprej plitvoukoreninjena zélišča. Njih korenine so vejnate in močno razrastle. Nekatere poganjajo dolge, plazeče pritlike, iz katerih izrastejo zopet listi in korenine. Listje se jim razrase največ pri tleh ter je majhno in golo ali pa veliko in kosmato. Med prvimi naseljenci najdemo zgodaj spomládi cvetoče petoprstnike (*Potentilla*). V njih drúščini rasto má-terina dúšica (*Thymus Serpyllum*), kúrje zdravje (*Draba verna*, *D. aizoides*), golostebelni greník (jezíčnik, *Iberis nudicaulis*), klobčíčevec (*Scleranthus*), jagoda hrustávka (*Fragaria collina*), sinji klinček (*Dianthus caesius*), škrzolica (kosmura, *Hieracium* itd. Vmes pa pokrivajo takó púste prostore razna sočna zélišča z drobnimi čopastimi koreninicami in debelimi mesnátimi listi, kakor mične homuljice (*Sedum*), ki tekmujejo s petoprstniki za prvenstvo, netréseki (*Sempervivum*), kamnokréč (*Saxifraga*) i. dr.

Če je plast prstí že globokejša, naselijo se istodóбно tudi različne trave. To opazujemo posebno na vznožji skal, kjer je zemlja po déžji naplavljena. Pa tudi vrhu skal, če so le semintjá dovolj pokrite s prstjo, prikažejo se kmalu razne trave. Solzica (kraslika, strdívka, *Melica nutans* in *M. ciliáta*) je jedna izmed prvih, ki se prikaže na poraslih skalah, če so v senci košatega drevja. V prisojni in suhi léži, kjer je trata obrastla z mahom, najdemo trave, ki rasejo v gostih šopih in imajo ščetínasto listje n. pr. navadnega sčetínovca (*Nardus stricta*), ovčjo bilnico (*Festuca ovina*), krivinasto masnico (*Aira flexuosa*) i.t.d. Vlažnejša léža pa rodí poleg mahú že trave, ki imajo plosko in dlakasto listje ter rasejo v malih šopih n. pr. boljko ali rosuljo (*Antoxanthum odoratum*), volnasto medéno travo (*Holcus lanatus*) i. dr. Na mokrih in mahovitih tleh

pa rasejo v tej dóbi razne vrste grižnih trav (muncev, *Eriophorum*) in šašev (*Carex*).

Vsaka rastlina se trudi zasedeno mesto takó prirediti, da prija nji in zarodu. To prigrigotavljanje pa se posreči le za nekaj časa; kajti prst se sčasoma takó presnoví, kar se tiče kolikosti in kakovosti redilnih snovij, da je zarodu premočna ali prepusta. Če se to zgodí, usahnejo sedanje rastline. Na njih mestu pa se naselijo druge rastlinske vrste, katerim ugaja takó pripravljeno stanovišče. Vsaka rastlinska vrsta pripravi v posest vzeti prostor torej najprej sebi in svojemu zarodu, zajedno pa tudi naslednikom svojim. Vse rastlinske vrste pa vplivajo neprenehoma dalje in dalje na preperévanje kamenja nekoliko med raščo, nekoliko potem, kadar usahnejo in segnijó.

Rastoče rastline iščejo mineralnega živeža ne le v povrhni plásti, ampak tudi v razpoklinah kamenja, kamor zalezejo njih korenine. Te razrivajo in razjedajo s svojimi iztrebinami razpokano kamenje, ki nastane zaradi tega drobljivo. Največ pripomorejo sesalne nitke živih korenin, katere se takó trdno oprimejo kamenja, da jih stéžka odločimo. Če jih odtrgamo, najdemo dotično mesto na kamenji razjédeno in drobljivo. To prikazen si razložimo na ta način, da so na kamenji prirasle koreninice izpotile kapljine, obstoječe od raztvoríl — kisika, ogljikove kisline in drugih organskih kislín (čréslovne in ščavne kisline) ter amonijakalnih snovij, ki so razjedle in zdrobile kamenje. Nadzemeljski organi delujejo itak med raščo na preperévanje kamenja, ker so v vedni dotiki z zračno toploto in atmosferilijami. Posebno pa vplivajo na pretvorbo kamenja, kadar usahnejo in segnijó. Ker so sočnejši in zeljnatejši, segnijó hitreje in lože nego korenine, ki so največ trše in lesnate. Oboji deli rastlinskih telés pa vplivajo med gnitjem še očitneje na tvorbo ródne zemlje, razkrajajoč se v razne kisle in alkalične snoví. Te pospešujejo s pomočjo toplote, vode in ogljikove kisline, ki se razvijajo pri gnitji, razkroj in pretvarjanje kamenja v prst.

Na ta način si morajo pripravljati rastline tudi samé svoja stanovišča trdega kamenja in usèhlih organizmov. V prirodnem gospodarstvu imajo rastline zategadelj zeló važno vlogo, sodelujoč pri zgradbi svojih bivališč.

V tem, ko nastaja takó čimdalje več ródne zemlje, vrsté se neprenehoma rastline, ki so vedno popolneje organizirane. Napósled, ko je plast zemlje dovolj debela, naselijo se vánjo tudi najpopolnejše lesnate rastline — drevesa.

Takó je polagoma nastala prvótna zemlja t. j. zemlja, ki se nahaja na izvirnem mestu ležeča na kamenji, od katerega se je tvorila.

Opazujoč nastajanje prvotne zemlje s pomočjo rastlinskih naseljencev spoznavamo, kakó pripravlja nevedé in nehoté jedna rastlinska vrsta prostor drugi in kakó delujejo vse rastline združeno na tvorbi vkupnega domovja. Vsaka rastlina prebiva in se razplója takó dolgo na posedenem mestu, dokler to nje rašči najbolj ugaja. Pozneje se umakne novi nasélbini, prepuščajoč ji pripravljeni prostor.

Menj časa so vplivale rastline pri nastajanji na plávljene zemlje, katero je voda od izvirnih mest odplávila in nanesla v nižine, kjer jo še danes nahajamo v debelih plastéh. Pa tudi pri naplávljeni zemlji so temelj vložile rastline, če pomislimo na početek nje tvorbe.

Velik in važen je bil torej vpliv rastlinstva na tvorbo ródne zemlje že précej od početka. Ta vpliv je postajal toliko jačji, kolikor bolj se je pomnožilo rastlinstvo kakega kraja. Danes še je viden prijatelju prirode ta rastlinski vpliv, kamorkoli se ozrè. Opazujé prirodino gospodarstvo videl bode, kakó še sedaj s pomočjo rastlinskih bitij nastaja rodovita prst od golega pečévja. Korakoma pa se z nadaljnim preperévanjem kamenja mnóži in večja plast zemlje, ki ima s posredovanjem marljivega kmetovalca hraniti rastoče človeštvo in biti v pravem pomenu »mater alma«.

Bosánka.

Berilo c. kr. stotnika Ig. Kaša v »Slovenskem klubu na Dunaji.«

Marsikoga izpreléta strah, ko čuje ime Dalma cija. Misli si, Bog zna, kakó tožna in pusta je dežela, kakó revna in oskromna so nje sêla, kakó umorno in neugodno je ozračje in — kakó ubogi in neomikani so nje stanovalci; — ali kdor je prijatelj prirodi, v kateremkoli obličji se mu prikazuje; kdor se veseli novih prizorov bodisi na morji ali na kópnem, med razbitimi pečinami, ali vrhu razvalin nekdanjih mogočnih nasélbín; kdor radosten spoznava kakovost daljnih pokrajin s tujim mu žitjem ali tujim mu stanovalstvom: on nahaja povsod kâj znamenitega, povsod opazuje nekaj, kar mu vzbuja nove misli, kar ga spominja starih prigodéb in mu v srce zariše vzorne slike, katerih spomin ga spremlja dolgo in dolgo, ko je že v domovini pri navadnem vsakdanjem delokrogu svojem!

Bosánka! Zveneče to ime mi kaže krševito prostrano polje, na katerem se vidi med raztresenimi pečinami nekoliko belo-zelenih vonjavih rastlin, mršavo hrastičevje in temno-zeleno mrčeje, daljno planoto z dolinami, v katerih zelené vinógradi s smókvami, z breskvami in z malimi griči, ob katerih tičé temno-kamenite hiše — okrog čede ovác, kóz in ôslov, nad máno višnjevo nebó — proti vzhodu gole planine, proti zahodu — neskončno ravnoto v solnci leskečih mórskih valov! -- Bosánka! Samó ime me spominja ónih žgočih solnčnih žarkov, pred katerimi ni sence, óne žarke žeje, ki prileplja jezik in ustna, óne utrujenosti, ki ne dá vzdvigovati nóg, da bi mogle preskakavati kamnite stene in malo grmičje; a spominja me tudi čustev, ki se budé v srci, ónega ponosa, s katerim zrem na tuje zemljišče, na bleščeče nebó, na neizmerno morjé, ki se ziblje ob klasiških tléh dalmatinskih in med starinskim obrézjem italijanskim nekdam Slovenom poslušnega mórja jadranskega!

»Ali, kaj je Bosánka?« čujem vprašati. Bosánka je krševita planina, ki se več nego 300 m razprostira nad Dubrovnikom. Bosánka je malo sêlo sredi teh golin, iz katerega stanovalci prinašajo v mesto mleka, jajec, sadja i. t. d., sêlo, v katerem se s temi dobrimi ljudmi lahko pogovarjaš o vseh rečéh, ki ne presezajo njih kroga . . . Bosánka — ali poprej nego govorim o nji, hočem opisati potovanje na Bosánko.

Rano jutro. Zvezde še migljajo, skozi odprto okno lahna sapa diše od mórja in tajni šepèt ploskajočih valov udarja na uho. In ko stopimo na pot, ki se vije po mórskem bregu, objemlje nas v polutmini budeče se jutro. Nebó je jasno, ali mračna meglica poletuje nad lukó gruško. Toda na jasnem nebu ugašajo zvezda za zvezdo in v globini nebni zaseva blišč mladega dné, blišč, ki takó milo odseva iz mórské globine. Ob lukí tjà vodi pot. Vse še spava. V óljikah zigrava jutranja sapa, v visokih temnih cipresah, resno stoječih ob cesti tjà do gostega boróvja, čuje se odmev lahkega vétrca, kakor v gostih šumah domačih jélk in smrék; smokvine in pomaranče polnijo s svojo vonjavo mlačni zrak: vse se giblje, vse se ziblje z milim glasom, kakor bi bilo vse »ad captandam benevolentiam«! — Beli rani galebi poletujejo preko vode, v jutranjem svitu visoko nad sivimi obláčki, ki so takó nenavadno zašli v te pokrajine, plujó mogočni jástrebi — a mi stopamo mirno med zelenimi vrta proti Dubrovniku.

Ni dolgo in prispemo do vrhunca, kjer se cesta niža proti mestu. Ta predél njegov se zove »Bella vista« — lepi razgled. Solnce se vidno vzdiguje izza gorá hercegovskih, to se zná na nebu, bleščečem v čarobnem svitu. Pred nami — daljno morjé z zibajočim se valovjem,

ki v tožnem odmérji udarja na môrsko obréžje, obréžje visokih, strmih stén, katerih sivo-rmene razpokline odsevajo kàj krasno od temno-modrih in zelenih penečih se môrskih vodâ, prizor, katerega človek ne more lahko pozabiti. Na desni stojita dva griča, Mala in Vélika Pétka. — Tu je vse zeleno. Glavo lepša môrsko borôvje in pinije, po obnožji in po planinici smrékovina, rdeče brinje, ciprese, óljike i. t. d. — Bliže se vzdviguje pečeviti »Monte Vjerna« — ves poln rêsja, trnja in opuncij. Na levo pa vódi pot proti Dubrovniku. Temno grmovje tropiškíh rastlin, agave, kákti, evonimi, pinije — in krasne južne cvetice te gledajo z vrtov, ki se nad potem po terásah vzdvigujejo, med njimi pa sanjajo mične hišice, s katerih óken o tej rani uri malokdaj kaka zaspana »djevojka« opazuje mimopotujočega tujca.

Ko pridemo do mesta, glej, káko zidovje! — Vzpenja se proti nebu, kakor orjaška stvaritev, pa kratka brvíca se vzpenja preko prekopa — in po ozki stezi med zidovjem pridemo do vélikih vrat, nad katerimi se vidi kip svetega Blaža (sv. Vlaho, san Biaggio), glavnega svetnika mesta Dubrovačkega. — Vélike ulice, (stradone) delé mesto v dve jednaki polovici. Ali vse je mirno, Dubrovnik še spí. In mirni prehajamo tudi mi. Pri vratih »na Ploče«, kjer se vidijo mogočni oklepi visokega ozidja najbolje, stopimo zopet čez dvojni most iz mesta. Na tem kraji je malo pristanišče dubrovačko. Tu so se zbirale nekdaž bôjne ladje pod barjakom sv. Blaža, kadar so šle v bôj proti beneškemu levu, kateremu se ni nikdar posrečilo gospodariti tej zemlji!

Proti jugu se vije pot ne visoko nad morjem med velikanskimi agavami, katerih steblovje nam kakor veličastne svetilnice osvetljuje potovanje. Iz vseh vrtov pa gledajo na cesto srebrno-zelene óljike in sadja polne smókve! In ko se pomičemo dalje, ugledamo na desni pod cesto nekoliko hišic, potem mali log visokega palmovja (Phoenix dactyl.), in za tem veliko pohištvo, nekdaž samostan sv. Jakopa.

Tu se vzbudí spomin na neko zgodovinsko povest. Kakor besní v snežjih planinah južnega vetra tuleča sapa po goščavah in po pečinah, da se grmeči plazóvi valé v nesrečne doline — grozno je čuti divje rohnenje in besnéci grom; ali šc groznejši je jug, kadar na širokih penečih se valovih šine čez môrsko planoto, kadar se kopičijo begoče goré šumečih in vročih vodâ, kadar jih razbija v divjem svojem bégu, da péne kipé do nebá, pokritega s težkimi oblaki, in kakor grom gôrskih hudournikov — rajsajajo troči se valovi ob kameniti breg, s penečimi, orjaškimi rokami objemajo razrite pečine ter se plazijo po strmih stenah navzgor, kakor bi hoteli kós zemlje potegniti za sábo

v razburjene, grozne globine! — Ljudje, vajeni takim prizorom, rekajo: »jug je, gruba je sapa,« in mirno gledajo tjà na mršavo môrsko površje. — Ali gorjé čolnu, ki se ziblje med ónimi razljúčenimi valovi — ni mu pomoči; gorjé ladji, ki si órje pot med bojujóčimi se prirodinimi silami: zijoči prepadi ji grozé od vseh stranij in zdaj se dvigne visoko na valovji, in zdajci se zvrne v hrupeči ziját . . . in nad njo begajo sivi oblaki na vlažnih perotih mogočnega juga in se vzpenjajo nad vodó kakor plenzželjni galeb, ki šviga semtertjã, iskaje, kje bi si ujel ugodnega živeža. — Na južni stráni Lokruma se valovi vzdvičujejo do vrha strmih pečin, kakor bi hoteli pogoltniti mali otók — in pod pečinami sv. Jakopa razsaja burja najhuje. Tam sredi grozovitih vodã plóve ladja; nima niti jambora, niti jadra, ne krmila; samó z vesli se še bojujejo proti pogubnim napadom valovja in vetra. Ali zamán! Silna sapa žene ladjo naravnost na óno pečino, kjer si je môrska sila izdolbla veliko jamo! Nekoliko trenutkov še . . . zdaj jo vzdvignejo valovi visoko na svoja ramena in jo treščijo tjã na pečine. Jek in stok, morje z grohótom razbija, kar je še celega, veter tuli; ali ljudje se rešijo. Duhovniki, živeči v samostanu, vzprejmó jih ter unesó morju plen, po katerem je toliko besnélo. — Davno, davno je bilo to, leta 1192. . . Čvrsto stopa med nesrečniki korenjak visoke postave, ponosnih očíj, kraljevega čela: Rihard, Coeur de Lion, kralj angleški je, ki se vrača iz sv. dežele proti ugrabljeni mu po bratu domovini! Tu ga je zadela prva nesreča — drugi, ki ga je čakala pri Dunaji v Erdbergu, tudi ni utekel!

Danes je mórje mirno in po ožini med Dubrovnikom in Lokrumom se bližajo od vseh stranij ladjice z razpetimi belimi jadri pristanišču, kakor golobje, ki se vračajo s polja v golobnjak. — Zeleni otok Lokrum, katerega je najprej cesar Maks jako okrasil, in kjer je umrši cesarjevič Rudolf takó rad bival — nosi na severnem griči trdnjavo »Fort Royal« —; južna stran pa je vsa zeleno-tropiški vrt, kjer se okó ne more nagledati prirode lepote in mnogoličnosti!

Krasen je pogled na Dubrovnik od te straní. Velikansko ozidje, ki čuva mesto proti morju, orjaške stene, ki je branijo proti brdu, svetijo se v jutranjem blesku — izza mesta pa resno prežít trdnjavica sv. Lovrenca, za njim zeleni vrtovi predmestja Pile (Πύλαι) — čudno da nosi grško ime, dasi se je Dubrovnik zgradil pôsle byzantinskih časov. Najbrže so imeli stanovalci starega Epidavra — Ragusa vecchia — imenovanega, že v starih časih tu pristanišče, ali celó nasélbino — od katere je pozneje nastalo novo mesto — slavjanski Dubrovnik.

Pot se vedno vzdviguje nad môrskim bregom, med katerega pečinami rastó široki bôri in gósto grmovje dišečega mrčja. Tu in tam se vidijo divji olejandri, vse polno je žájblja (*Salvia off.*), rute, sivk (*Lavandula vera*) in drugih prijetno vonjavih rastlin, izmed katerih se čuje prijetno pevanje konopljenk in drugih ptic.

Pri 142 *m* višine — predél Obud — razdvoji se pot: na desno pada v dolino imenom Župa (Breno), na levo pa se vzdviguje proti Ercegovini. Župa je precèj velika dolina z vinógradi in njivami, po klancih nosi hrastje, borôvje, résje, mrčje in drugo vedno zeleno grmovje, med hišami in vinógradi pa se vzpenjajo šibke ciprese, košate smókve in murbe, plodovite óljike, breskve in slive; potok, ki loči dolino, dasi je suh potok, vender o dežévji jako narasta in šumi v bližnji zalív župski (Valbone di Breno). Ljudje so precèj bogati, dobrovoljni in miroljubni; Župánke so znane zaradi svoje krasote in — čistote in fantje so delavni in prebrisane glave, dobri sadárji in živinorejci so pa vsi, toda najrajši se bavijo s kupčijo — in nekateri imajo svoje »dučane« (prodajálnice) celó po bližnji Ercegovini.

V daljnih krogih se vije nova cesta navzgor — pred nami do 500 in 600 *m* visoka gola planina ercegovska, na desni pa strme pečine in ob njih vznožji — zelena Župa, dalje zalív Župski — in daleč, daleč se vidi v tihem zavetji sredi nizkih otokov in poluotokov nekoliko poslopij . . . mesto Caftat (Ragusa vecchia). Staro mu je ime Epidavros, in v duhu gledamo prve grške ladje, ki so priplule s Kerkyre (Corfú), da si razgledajo, kje bi bilo mogoče ustanoviti novo nasélbino, ker v oskromni domovini je nedostajalo kruha in trebalo je najti mesta novim nasélbina. Boječe se bližajo ladje malemu zalivu, boječe zmotajo jadra in veslaje preplujó luko. Zemljišče se vidi plodno, stanovalci, Bog zna katerega kolena, véšči so živinorejci in vínstvu ter se pečajo z gojitvijo óljike — kraj mora biti dober in ugoden kupčiji . . . Zalív je jako varen proti južnim vetrovom in tudi s pogórja deroče burje se ni bati. Na malem poluotoku je mesto ugodno bogati nasélbini, katera se dá lahko braniti napadov ondašnjih ljudij, ako bi se togotili prišlim kupcem: izbrali so tedaj óni kraj tej selitvi in imenovali ga po peloponeškem Epidavru — Ἐπίδαυρος Ἰλλυρική. In res so si izbrali dober kraj, kajti nedaleč odtod se pričnè velika in rodovita dolina konavljanska. Konavlje so podobne podolga-stemu kótlu. — Vznožje je posajeno z lózo (vinskim trsjem) in s koruzo, med katerimi se vijó trije potoki, katerih največji je Ljuta. Ker dolina proti morju nima izliva, padajo ti potoki v neko žrélo, po katerem vode dospó do mórja. Ali jeséni, ko dežévje po 6—8 tednov

ne prestane, óno žrélo ne more pogòltati vse vode — in tedaj se izpremeni vsa dolina v jezero, ki dostikrat do meseca malega travna valove svoje podí nad lózami in njivami. Tudi goščave so se razprostirale po brdih, ki se ne vzdvigujejo više od 150—230 *m*. Epidavros je bila tedaj jako važna nasélbina in srednja postaja — na poti do Korčulja, katerega temne šume so otoku dale ime Kerkyra melaina — črna Kerkyra.

Ali sedaj se pot zavije na drugo stran in pred nami se vzpenja golo gorovje: ostra Glaviča, Golubov Kamen, Štubica, Vrastica in za temi Vlastica čez 900 *m* visoka; na južno stran nad Župo visi proti morju jako strma Malastica čez 600 *m*. Nekateri mislijo, da je mórje nekdanj sezalo do vrha tega pogórja in pripovedujejo, da se še zdaj gòri vidijo kamenite sohe (colonne), na katere so v ónih starih časih mornárji pripenjali svoje ladje! Toda mi si ne belimo dalje glave, nego krepko korakamo navzgor, ker solnce že kàj dobro pripeka.

Sedaj smo prispeli do Bergata, zadnjega sêla na tleh dalmatinskih. Tu popustimo pot, ki se ob klanci vije do Ivanice v Ercegovini in dalje proti Trebinju, in udarimo uprav na nasprotno stran. Iz malih, ne posebno snažnih hišic nas pozdravljajo stanovalci, ali mi hitimo po ulicah dalje, ker že se vidi ónikraj zadnjih hišic zelenje visokih dreves.

Na severu se odprè druga dolina: Rěka. Tudi tu se vidijo vinogradi in óljike, vrti in njive — in gòste šume bledih vrb in temnih, visokih cipres! Béla sêla gledajo izmed zelenja in v dalji se bliščí v solnčnem svitu Rěka, ki tam pod »Golubovim Kamenom« izvira in blizu izvira goni málinska kolesa, takó je velika in jaka. Ne teče četrť ure daleč in spoji se z morjem, katero dve uri daleč rije v zemljo; ali še pri zalívu gruškem se pozna tók, zató se tudi ves zalív imenuje Rěka, ombla. Okraj je jako rodovit, najboljše sadje kakor breskve in hruške, najslajše smókve in najukusnejše grozdje prihaja od Rěke v Dubrovnik na trg. — Nedaleč od stališča svojega opazimo bujne šúmice mladih cipres: tu je vir vodotóku, ki okolo vsega pogórja idoč grad Dubrovnik oskrbuje z živo vodó.

Med njivami in golinami nas zdaj vodi pot proti Bosánki — še nekoliko pečevitih hribov in došli smo na planino ónega imena. Kjer se je dalo odstraniti kamenje, kjerkoli se je našla plódna zemlja, posadili so vinski trs, smókve i. t. d. tu in tam celó koruzo in dinje. — Mila sapa tu vedno hladí čelo in pogled na neskončno mórje — na katerem se ladje vidijo kakor bele pičice — naudaja ti srce z nekim neizrecnim čustvom. — Pred nami vrlo jaka trdnjava Fort Imperial na golem

Vrhu 442 m. — Ko pa pogledamo čez krajne pečine nizdolu — čudo — ravno pod nami leži kakor v škatljici Dubrovnik z visokim svojim ozidjem. Osúpli stojimo, nevedoči, ali je istina, ali ne; zakaj hodili smo štiri do pet ur — mislili bi, Bog zná, kje smo v sredini dežele, in glej pod nogami nam je óno mesto iz katerega smo davi v jutranjem pólumraku odšli; saj pa tudi po bližnji, ali težavnejši poti ne treba nego pol ure, da se z Bosánke dojde do mesta. Takó je vse čudno, da se nagledati ne moremo. Otòk Lokrum na sinjem morji, kateremu se s te višine vidi skoraj do dna, plava kakor zelen list, ki ga je otrok igraje vrgel na čisto valovje. Gósto boróvje, velike in male Pétke, cerkve in pokopališče na poluotoku Lapodu, vse se jasno vidi obsevano po bliščečih solčnih žarkih. Dalje nasledujejo najplodnejši otoki — Kolopeč, Lopud, Župana — posebno na Župani se nahajajo cele goščave jako rodovitih óljik. V sivi dalji opazimo veliki otòk Korčulj — Kerkyra melaina — kjer pridelujejo najboljše vino in kjer imajo najlepši les za čolne in ladje. Korčulanje so na glásu, da umejo najbolje têsati óne ládjice, ki jih večji parobrodi s sábo nosijo — in res pošiljajo izdelke svoje celó do Stambula. Na jugu od Korčulja se vzdviguje raztrgan in razbit otòk Lagosta. Strmo pečévje z razpoklinami in jamami se vzpenja iz mórja precèj visoko; — mórje udarja z veliko silo na obréžje — takó da otok nima nì jednega pristanišča. Pa tudi ni mnogo najti na njem — vse je goló, vse kakor izgorelo. Trdili so nekateri, da je to otòk Ogygia, na katerem je Odysej živel pri boginji Kalypsi. Akoravno nam je ta basen neverjetna, vender se radi spominjamo Odysejevih pripovedij, s katerimi je Phaiakom kratil čas v zahvalo, ker so ga takó prijazno vzprejeli. In óni pečeviti, razriti otòk brez zelenega drevja, brez plóдне zemlje, kjer se vedno zaganja mórje na strme skale peneče se in šumeče, otòk, katerega so se mornárji skrbno izogibali zaradi nevarnosti: umeje se, da je lahko dal povod takovim pripovedkam.

Vrnimo se v sêlo. V gostilni se nahaja vsega, česar je potreba žejnemu in lačnemu potovalcu: dobro vino, hladna voda, kruh, svinjína i. t. d. in gostilničar se rad pogovarja ter pripoveduje, o čemer ga vprašamo. Hramovi so čedni, ljudje, ki mnogo tržujejo v mestu, jako snažno in skrbno oblečeni, celó otroci in dekleta so zeló priljudni. Najlepše ima župàn (rad čuje ime gospodin capo-villa!), pri katerem se tudi dobro gostuje.

Ako po planini pohajamo, najdemo pač malo znamenitega — nizko hrastičevje, mrčje, in góri omenjene dišeče rastline se potikajo med skalovjem — kozé in ovcé si iščejo po njih svoje hrane — zató

pa je tem rastlinam tudi videti, kakor da bi se zakrivale bojé se nemilega zóba teh živalij. Tu pa tam frfolá kakšen metulj po cvetji, na zemlji pripravljajo hrósti drobne kroglice blata, kamor ležejo jajca — posamne cípe vzletévajo iz grmovja — in neskončna pesem skaka-jočih kobílíc se glási na uho . . .

Ko se poslovimo — vodi nas pot vzhodno preko male višave proti Šumetu v górenjem delu reške doline. Kakor sem omenil, nahaja se tukaj izvòr dubravškega vodotóka. In najpripravneje za nas je, ako se po tem vodotóku vračamo domóv, kajti ni nam treba kažipota, ker kakor po ravni cesti moremo priti do mesta. Pri tem pa si kàj lahko ogledamo zanimivo polkrájino reško. — Ko pridemo nad Komolac — stojimo ravno vrelu Rêke nasproti. Pečevita stena 320 *m* visoka se vzpenja tu od vznožja — in blizu tega vidimo veliko jamo, iz kate-re priteka čista in bistra voda . . . Kadar je izvršila svojo prvo má-linarsko dolžnost teče po ozkem ali do 8--10 *m* globokem jarku med šumečimi goščavami visokega trstja in lóčja kakih 900 *m* daleč. Ondu pa se razkroji v dva dela in se izliva v veliko reko, ki je tu góri še 11 *m* globoka. Sêl štejemo devet: Čajkovci, Komolac, Drgine, Rožato, Prjevor, Dračevoselo, Obuljeno, St. Ščepan in Mokošica. Posebno zadnje sêlo kàj lepó leží na južnem klanci desnega bregá — ima dosti belih hiš, cerkvico i. t. d. Vsa okolica pa je — vinógrad — v tem kraju smo nahajali najslajše grozdje in vino mokošiško je najukusnejše.

Vinógrade ima po večini neki upokójeni stotnik — »obrstar« — Slovenec iz Kranjske, pri njem smo dostikrat pokušali dalmatinsko staríno, katera je tukaj prav redka, zakaj vse vino se izpije navadno že do vélikega srpana — in tačas že težko pričakujejo novíne. Ali starína je kàj krepko in dobro vino — škoda, ker se do zdaj navadno le Francozje brigajo za dalmatinska vina, zakaj njim prav dóbro služi pri delanji pravega Bordeauxa, katerega takó dragó prodajajo po vsem svetu. O trgátvi je okolo Spljeta vse polno francoskih ládij, ki izva-žajo dalmatinsko grozdje na tuje!

Takó se vije pot 100 *m* nad reko — in kmalu pridemo pod trdnjávico Annunziata — ravno nad vhodom v pristanišče Gruško. Tu nas vodi kamenita steza nizdolu — in ravno od nasprotne strani, kjer smo davi ostavili Gruž, pridemo zdaj na večer nazaj.

Pod zelenim drevjem na pródu, kjer poskakujejo lahki valčki ploskaje ob breg, počijemo — v svesti si, da smo videli lépo pokrá-jino nekdanje oblasti Dubrovačke.

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starè.

XXII.

«Kdò je rekel: »Mali národi morajo boljše duševne darove svoje posvetiti umetnostim; le umetnost je tisto polje, na katerem si tudi mali národi v vélikem svetu morejo pridobiti slave in veljave.« Drugi je temu ugovarjal rekoč: »Umetnost je za male národe potrata; kakor navaden človek ne smé živeti razsipno in sijajno po vzgledu bogate velike gospóde, takó niti malim národom ni smeti posnemati vélikih národov, ampak ravnati se morajo po oskromnih svojih pomočkah ter z vsemi svojimi močmi delati na to, da si ohranijo národnost svojo.« V poslednjih besedah je res dosti bridke resnice, toda premalodušen bi bil človek, ki bi jim povse pritrđil. Prežalostno bi bilo, ko ne bi vsak človek smel hrepeneti po višjih duševnih užitkih in ko bi se dosledno tudi malim národom postavljale meje v duševnem njih razvoji. Če si preprosti meščan s prihranjenimi novci kupi lépo sliko ali drugo umetnó, ki mu blaži um in srce, to ni potrata, ampak priča o njega omiki. Brez umetnosti si ne moremo misliti prave omike in surov bi ostal národ, kateremu ne bi čisto nič bilo do umetnosti. Prvo omiko je vsakemu národu dala vera, in prav duhovniki so vsekdar najbolj pospeševali umetnosti, da ž njimi blažé srca vérnikov svojih. Sléharnemu omikancu je znano, kakó je katoliška cerkev podpirala vse lépe umetnosti in ž njimi neizmerno povzdignila krščansko omiko. Nikakor nam torej ni sméti malim národom odrekati pravice do umetnosti, ampak celó vzpodbujati bi jih morali zánje, zakaj živih dokazov imamo, kakó v splošni omiki zaostaja národ, ki dovolj ne cení umetnosti. In vender žal, tudi za nasprotno trdítev ne pogrešamo dokazov.

Ko se je v Hrvatih znóva jela buditi národna zavest, bilo je pesništvo prvo znamenje novega življenja; domoljubne pesmi so zvene le daleč preko meje v slovenske kraje, in v Zagrebu so jeli snovati národno gledališče. Čimbolj so se utrjale národne pravice, tem bolj so Hrvatje mislili na umetnosti. Na dežélne troške in z dobrovoljnimi prineski so se dajale podpore slikarjem, pevcem in pevkam in gledališkim igralcem, da so šli v svet izobrazevati se vsak v svoji umetnosti. V malo letih je zagrebško gledališče bilo ponos vsakega za-

védnega Hrvata; drama se je odlikovala z umetniki prve vrste in tudi opera je bila, da je mnoga večja mesta niso imela takšne. Da je to bilo mogoče, določila je dežela gledališču stalne podpore po 32.000 gld. na leto, zagrebsko mesto je dodalo drugih 10.000 gld.; ali vse je bilo premalo in dežela je vsako leto morala vrhu tega še poravnovati nedostatek mnogih tisoč goldinarjev. Ugibali so na vse platí, kaj je temu vzrok; vsakdo je nasvetoval kaj drugega, ali konec pisanju in posvetovanju je bil, da je vlada začasno odpravila opero. Gotovo, da je to žalosten korak nazaj. Nekaterniki so trdili, češ, hrvaški národ je premajhen, da bi sploh mogel vzdrževati stalno opero; drugi so temu oporekali in zahtevali še večje redne podpore; zopet drugi pa so se tolašili, da se bode zató vprihodnje bolj podpirala drama.

Zanimanje za dramo se je res razživilo, »lóže« so se minulo zimo prav vse razprodale, toda najveselejša prikazen so bile izvirne hrvaške igre, katere so domoljubni gledališki umetniki z vso skrbjo spravili na oder. Med izvirnimi igrami nam ni sméti zamolčati dveh: Vojnovičevo »Psiho« in Kumičičeve »Sestre«. Namen teh vrst ni, da bi na dróbnó presojali ta dva najnovejša ploda dramatiške književnosti hrvaške; smeti pa nam ni zamolčati, da nam tí igri po vsebini svoji kažeta nasprotja, ki jih že več let opažamo med hrvaškimi književniki sploh. Idejalni Vojnović nas v »Psihi« svoji véde med umetnike in aristokrate. Poljska plemkinja Vanda se iznevéri zaročniku svojemu, slikarju Branjevskemu, pa si vzame v zákon bogatega vojvodo, da rodbino svojo reši materijalnega propada. Ščasoma se Branjevski potolaži, a čez deset let se na Dunaji zaljubi v mlado komteso Olgo, katero je učil risanju. To svojo ljubezen je pred svetom zatajil in prav takó je tudi Olga skrivala, da ljubi njega. V tem jo mati sili, naj vzame kneza Rodenberga, in prosi istega slikarja, da je hčer prigovarjal v ta zákon. Silno razžaljena Olga, ki je po nekíh znamenjih sumnila, da Branjevski ljubi Vando, udá se volji máterini; ali pred ženitovanjem hudó zboli, toda ko zopet okréva, pride po nekem naključji, katero je zasnovala Vanda, v slikarjev atelier, da vidi njega umotvor »Psiho«, o katerem se je govorilo po vsem Dunaji. Spoznavši v »Psihi« pravo svojo podobo, prepriča se Olga, da jo Branjevski še zmeraj ljubi, in zdaj je Vanda posredovala, da sta bila srečna zaljubljenca mož in žena.

Kumičičeve »Sestre«, Ivka in Tonka, sta hčeri vdovca Mariniča, pomórskega kapitana, čudnega človeka, ki si je po svetu pridobil bogastva, ali kakor je on mrzil vse ljudi, črtili so njega tudi drugi. Za vzgojo hčerama svojim je najel malopridno nemško »gubernanto«,

ki je z zvijačami svojimi mrkega možá zapléla v svoje zanjke, da jo je vzel za drugo ženo. Prebrisana mačeha je skoro tudi pástorki svoji, Ivki, našla možá, italijanskega potepuha Ernesta, hudobnih ljudij naj-hudobnejšega človeka, da ga v trdih ječah težko najdeš jednakega. Hitro je Ernest zapravil ženino dóto, lotil se predrznih in nepoštenih kupčij, ponarejal meníce, in ko je tast zopet odjadral čez mórje, zapeljal mu je domá ženo njegovo. Ravno se je kapitan imel vrniti s póti, ko nesrečna žena porodí nezakonsko dete. Bojé se hudega možá skoči z novorojencem v vodnják in konča dvoje življenje. Ernest je pred razkačenim tastom Tončinega zaročnika dolžil zapeljivca ter mislil po smrti bolehné žene svoje vzeti v zakon sestro njeno Tonko. Ko je pa le-tá napósled očetu razodela resnico, najel je Ernest nekoga zidárja, da je pred pustom preobléčen pridrl v hišo in umoril kapitana Mariniča. Toda vse hudobije so prišle na dan; Ernest se je sam ustrelil, da ne bi prišel pravici v pést; morilca so obesili; Ivka pa je vsa potrta izdihnila dušo v naróčaji sestre svoje.

To je kratka vsebina iger, ki sta hitro druga za drugo ugledali svet in se takoj tudi predstavljali na zagrebskem gledališči, kamor sta privabili nenavadno mnogo občinstva, zakaj kdor se le količkaj zanima za domačo literaturo in umetnost, hotel je videti dramatiške prvence mladega pisatelja Vojnoviča in priljubljenega romanopisca Kumičiča. Čisto umevno je, da so ljudje oba ploda primerjali drugega z drugim in se razprtili v dva nasprotna taborja. Najbolj so se razburili književniki, in v tem ko so jedni na vso moč hvalili idejalno »Psiho«, povzdvigali so drugi naturalistiške »Sestre«. Vojnoviču očitajo nasprotniki, da je risal ljudi, kakeršnih v resnici ni; da se dejanje godí na tujem; da nam kaže življenje v najvišjih aristokratskih krogih, kakeršnih na Hrvaškem ni in kakeršnih pisatelj bržkone niti sam ne pozna. Toda umetniške dovršenosti ne bomo iskali v nobenem prvenci, pa je niti od Vojnovičevega ne moremo zahtevati. Tudi bi bila tvarina primernejša za epsko obdelovanje, nego za dramatiško. Navzlic temu ima »Psiha« izvrstnih dijalogov, živahnih in duhovitih, ki so tej drami zagotovili dober uspeh pri prvi predstavi, pa so ji tudi porok, da se bode obdržala na repertoaru gledališča hrvaškega.

Kumičiča nasprotniki najhuje grajajo zató, ker je v »Sestrah« privédel na oder izméccek človeške družbe, kakeršne v hrvaškem národu, hvala Bogú, še ni. Akoprem se vsebina drame oslanja na resnično sodno obravnavo, vender je to redká prikazen, ki se ne bode takó naglo ponavljala, in v kateri so glavni hudodelniki tujci. Kumičič je to sam uvidel in je drami dal prelépo tendencijo, da se treba va-

rovati tujih slepárjev. Druga glavna napaka je ta, da je Kumičić dramatiški predelal drugi del svojega romana »Feodora«, in zató pogrešamo dramatiške jedinosti v »Sestrah« prav takó, kakor v »Psihi«. To pa ni motilo nič, da je igra na gledališči popolnoma uspela, kar je pričalo zdušno odobravanje občinstva, ki je z napeto pozornostjo gledalo predstavo do kraja. Kumičić, ki je slaven po svojih romanih, pokazal je v »Sestrah«, da ima tudi za dramo velik talent, in to je, kar nas veseli in kar nas je vzpodbólo, da smo radostno novico s temi vrstami naznanili tudi slovenskemu občinstvu. Hrvaška ima dva nova, nádejepolna dramatiška pisatelja, in ravno čujemo, da se jima bode skoraj pridružil tretji, ki je v rokopisu dovršil dramo, katera bi utegnila prekositi »Psiho« in »Sestre«. Žíveli vsi trije!

Ni torej obupati in nikakor ni res, da je umetnost za male národe potrata. Jedno pa je res, to namreč, da se tudi umetnost ima ravnati po posebnih svojstvih vsakega národa; da mora biti národna ne le po jeziku, ampak tudi po duši in srci. Saj nas prav v Zagrebu tridesetletna izkušnja uči, da preprosta domača igra zopet in zopet privablja več občinstva v gledališče, nego najboljše francoske drame, za katere se ogreva le neka vrsta ljudij. Isto velja, kar se tiče opere. Bila je največja napaka, da so se na oder zagrebskega gledališča spravljale moderne vélike opere, ki so deželi pogòltnile po tisoče in tisoče goldinarjev; in v tem, ko so hrvaške »grlice« iskale zavetja pri nemški Taliji, pozivali so se v Zagreb za drage novce laški pevci in nemške pevke. Hrvatje imajo izvrstnih domačih skladateljev; imajo v Kuhačevi zbirki jugoslovenskih napevov bogat, neizcrpen izvòr za národno glasbeno umetnost; ali vse to se ni cenilo, ali pa se ni razumevalo. Marsikateri veljavni glasbenik se je posmehoval »kmetskim« pesmim ter ni védel, kaj bi začel ž njimi. Moral je Agrenjev Slavjanski priti v Zagreb, da nam je takorekoč »odprl očí« in dejanski pokazal, kakó se imajo prelepe »kmetske« pesmi uvésti v »salon«, v katerem se najodličnejše gospé in gospodičine več ne sramujejo stopati ali počivati po národnih preprogah, odkar so si iste po raznih zastavah pridobile veljavo v svétu. Brž ko je Slavjanskega zbor odpel prvo pesem, kàr ostrmeli smo ter spogledávali se med sábo in iz mnogih ust se je zajedno čulo: »Takó bi se morale prepevati naše národne pesmi!« Čimdalje tembolj so nam ruske pesmi sezale v srce; čutili smo, da so naše; Slavjanskega kàr nismo pustili iz Zagreba, vsak koncert je napolnil véliko dvorano bolj nego je bilo varno, in napósled je policija morala omejiti število vstopnic. Ko je Slavjanski odpotoval dalje, moral se je na splošno zahtevanje vrniti v Zagreb in prirediti še dva koncerta.

Ni ga bilo človeka, ki ne bi bil oduševljen za slavjansko pevanje; vsakdo je priznal, da je nenavadni užitek bil vreden lepih tisočakov, ki so jih ljudje znosili v koncerte ruske.

Ali kaj to; pravega dobička teh koncertov ni imel Slavjanski, ampak imeli ga bomo mi sami zakaj précej se je pokazalo, da so ti ruski koncerti začetek novi dóbi v razvoji národne glasbene umetnosti na Hrvaškem. Ljudje so se zopet spomnili Kuhačeve zbirke in uvideli, da je v nji lepših pesmij, nego jih ima Slavjanski; časopisi so jeli razpravljati, kakó bi se povzdignilo národno pévanje; a Kuhač je napisal knjižico »Slavjanski i slavenska glasba«, na katero posebno opozarjamo slovenske glasbenike. V uvodu navaja Kuhač hrvaški pregovor: »Po glasbi se vrieme pozna«, pa misli, da je tudi Slavjanski s svojim pevskim zborom prikazen, ki nam napoveduje imenitne do godbe. Saj je že to imenitno, da je Slavjanski pri rojakih svojih vzbudil vero v rusko glasbo, neslovanski Evropi pa dokazal, da imamo Slovani posebno glasbeno umetnost svojo, ki je dovršena in priča, da smo Slovani že v starodavnih časih imeli svojo glasbeno kulturo. Največjo zaslugo si je pridobil Slavjanski s tem, da je našel metodo, po kateri so neslovanski národi mogli razumeti lepoto ruskih národnih napevov, katerim se zdaj tolikanj čudijo, v tem ko so se prej le posmehovali, če jim je kdo zinil o slovanski umetnosti sploh. Od mnogovrstnih ruskih pesmij je izbral Slavjanski le takšne, ki so po ritmu in glasbenem načinu jednake zahodno evropski glasbi, in kolikor se je dalo, harmoniziral je národne ruske pesmi po načelih evropske glasbene umetnosti. Taka koncesija je za početek dovoljena in celó potrebna, da se tuji svet in tudi po tuje vzgojena slovanska inteligencija po malem privaja národnemu slavjanskemu pevanju, ki ima toliko raznovrstnih načinov, da jih nima toliko nobena evropska glasba. Naj omenimo še, da je Kuhač v zanimivi knjižici svoji dokazal tudi to, da preprosto ljudstvo hrvaško-srbsko prav takó peva, kakor ruski pevci; da so ruske, zlasti maloruske melodije in hrvaško-srbske prav iste in da izvirajo še iz tistih časov, ko so vsi Slovani bivali skupaj; da bodeš v hrvaško-srbskih pesmih našel prav vse ritme, ki jih imajo ruske pesmi, in še mnogo drugih; da je slavjanska glasba sploh ohranila še mnogo mnogo starodavnih svojstev, ki so se v glasbi drugih evropskih národov že davno izgubila; ali dokazal je tudi, da se med hrvaško-srbskimi melodijami nahaja mnogo večje število lepih melodij, nego med ruskimi. Jedro prelepe Kuhačeve razprave pa je to, da imamo Slovani pristno svojo glasbo, in kakó je zlasti Hrvatom prav zdaj nastopil čas, da se emancipirajo prevelikega tujega vpliva v raz

voji glasbene umetnosti svoje. Da bi stvar razjasnil še bolje, pokazal je v petem oddelku, v čem se Slavjanski in njega pevci ločijo od drugih pevskih voditeljev in zborov.

Hvala Bogú, to pot Kuhačeve besede niso bile »glas vpijóčega v puščavi«. Najveljavnejši glasbeniki zagrebski, zlasti profesor Klaić in ravnatelj Zajc, pritrdili so mu in kàr takoj so se poprijeli premenitnega dela, da bi v Zagrebu za poskušnjo napravili vokalni koncert národnih pesmij, dokler se v občinstvu ne ohladi oduševljenje za Slavjanskega. Izbrali so šopek najlepših pesmij iz Kuhačeve zbirke ter jih harmonizirali po načinu Slavjanskega; sklicali so nad sto pevcev in pevk, mladih in starejših, prav pridno jih vadili, in predno je minilo mesec dnij, čuli smo v glasbenem zavodu dné 30. vélikega travna t. l. prvi vokalni koncert hrvaških národnih pesmij. Kdor je le mogel, hitel je navzlic veliki vročini v dvorano glasbenega zavoda, ali mnogo se jih je moralo vrniti, ker so vsi prostori do stopnic bili že takó prenapolnjeni, da se je kàr človek človeka tiščal. Mnogo najvišje posvetne, duhovne in vojaške gospóde, in na čelu jim sam ban, prišlo je, da bode navzóčna zgodovinsko imenitnemu trenutku. Radovedno je čakal vsakdo začetka, a ko se je na odru namestil novi pevski zbor, umolknila je brezštevila množica in veselo so utripala domoljubna srca, ko so se prelepe národne pesmi »v novi opravi« razlegale po najelegantnejši zagrebski dvorani. Zdelo se nam je, kakor bi se bila ruska pevska družba zopet vrnila v Zagreb; le še bolj domače je bilo, še bolj so nam mični napevi sezali v srce; davne lepe sanje so se nam nenádejano izpolnile, in v redkem blaženstvu skoraj da smo dvojili, če je to vse pač resnica in če niso zopet le sanje. Toda bila je resnica. Preslabo je peró naše, da bi opisalo veliko oduševljenje in odobravanje presrečnega občinstva. Vsakdo je bil zadovoljen z uspehom prve poskušnje. Pevanje je bilo hrvaško, slovansko, in če tudi se diletantje v takó kratkem času niso mogli takisto izuriti, kakor izkušeni pevci zbora Slavjanskega, peli so prav dobro in obudili so v poslušalcih trdno vero, da je glasbena umetnost hrvaška krenila na pravi pot, na katerem se bode mnogo lepše razvijala in bujneje razcvítala, nego doslej. Redki koncert se je dné 2. ržnega cvéta moral ponoviti in privabil je mnogo domoljubnega občinstva s kmétov in bližnjih hrvaških mestec.

Za zdaj dovolj o tem. Imamo nov dokaz, da si tudi mali národi smejo privoščiti nekoliko umetnega užitka. Toda zopet vidimo, da bode glasbena, kakor vsaka druga umetnost, móгла le tedaj v Hrvatih in drugih Slovanih obstati in se razvijati, kadar se bode raz-

vijala v duhu národnem. Kadar bodo na oder zagrebskega gledališča spravili domače opere in takšne tuje, ki jih bodo mógli pevati sami domači umetniki, takrat bodemo zopet imeli stalno opero in ne bode se nam bati zánjo, da nam jo popári »deficit« ali kaka druga slana. Gojimo cvetke, ki jih moremo vzgojiti na domačih gredicah, ali ne zasajajmo vánje gízdavih tujih rastlín, katerim ne služi niti podnebje niti zemlja naša. Govorili smo danes le o dramatiški in glasbeni umetnosti; ali kar smo tu povedali, velja zvečine tudi o ostalih umetnostih, o katerih morebiti ob drugi priliki izpregovorimo kako besedo.

A kakó je z umetnostjo in umetniki v nas Slovencih? Národ slovenski je od nekđaj rad prepeval; on je zmeraj ljubil slike in podobe; cenil je lépe cerkve, ubrano zvonenje, in družega več, kar mu vzpodbuja dušo in blaži srce. Kaj se je v novejši dóbi národnega prebujenja storilo, da se mu oplemeni in razvije ta urojeni nagon za lepim in vzvišenim?

Njêga listek.

Listek déklica je brala,
Oj, od njêga ji poslán,
Zadaj mati se prikrala,
Skrivno zrla v list drobán.

Da jo ljubi koprneče,
Pisal ji je iz tujin,
Ona da mu vzor je sreče,
Sládka rádost nje spomin.

Od veselja hčerka zala
Porosila je solzó;
Listek pa je mati brala,
Hčér pokarala ostró:

»Oj, gorjé, deklína, méni:
Grešne zveze ímaš tí —
V ogenj précej list zažéni,
Da ga ljut upepelí!«

Presenéčena otrla
Z lic je hčerka sólzni sléd,
Milo v mater se ozrla,
Vstavila ji srd beséd:

»Grešna zveza ni to, mati:
Číst je moj ljubezni žar,
Lepši nego sèn krilati,
Nego solnéni zlati čar!

Kaj, če tudi plámen jezni
Listek mi v pepél sežgè?
Saj iskrene te ljubezni
V srci níkdo ne zatrè!«

L. A.

Kakó je doktor Janez Smukáč zaslúl.

Šaljiva črtica.

Spisal Jožef Rakež.

Je n'y a que le premier pas qui coûte.
Madame de Necker.

Leto za letom narasta število mladih zdravnikov željno čakajočih trenutka, v katerem se jim podelí oblast lečiti bolno človeštvo po betežni Sloveniji. Vsakdo izmed njih ponosno bóbna ob kožo svoje znanosti in s Prešérnom »gradóve svítile zída si v obláke«. A bridko se vara že tisti, ki se naseli kód na deželi. Naš kmet tem novim mlečnozóbim »dohtarjem« bore malo zaupa in se rajši zateka k svojim konjedércem in mazáčkam, katerih ima naša dežela izvestno desetkrat več nego pravih pravcatih zdravnikov. Mladi dohtar pa vzdihujé žedí v svoji sobici in časih dájóč duška žalosti svoji bolestno vzklikne prosto po Shakespearji: »Vse svoje dolgove za jeden izdaten tepež ali vsaj za jedno kózjo epidemijo!« —

A ti, ki si na kmétih našel miren kotíč delokrogu svojemu, nikar ne zavidaj svojemu kolegi v stolnem mestu. Novopečeni zdravnik v stolnem mestu se dá pač najbolje primerjati Dijogenu človeka iščóčemu o belem dnevi s svetilko v roki. Saj bi jih od srca vesel iskal ubožec, pacientov svojih, ko bi le védel, kje li jih utegne najti! —

Taka se većinoma godí tebi začetniku, dokler kaka stara gospá ali priletna gospodičina, kateri si srečno odpravil izmišljeno bolezen v glavi, z brzím klepetávim jezikom ne razšíri med obilimi svojimi znanci tvojo spretnost in veljavo. »Ljubljanski Zvon« je v jednom prejšnjih letnikov razodél svojim čitateljem, da je celó operacija, na tolstem mačétu srečno izvedéna, pripomogla v to svrho in ustanóvila zdravnikovo slavo. Redka izjema! Vsakemu pač sreča ni takó izredno mila.

Doktor Janez Smukáč je jeden izmed teh naših mlajših Asklepjádov. Že za svojega dijakovanja slúl je med svojimi drúgi za največjega »gizdalína«. (Nekaterniki so mu celó vzdeli menj častni priímek »bábji Grêgor«). Je li čudo, da se tudi zdaj, ko je stopil na svoje noge, ni iznevéril tej lepi navadi! Kajti po najvišjem zdravniškem vzoru je koprnela ošabna njegova duša; hotel je biti — »ženski zdravnik«. Zdravnik za ženske, ki lahko tiplje krasne gospodičine mrzlo

in tresočo se ročico ter iz nje ugiba in izvaja bolezni, izvirajoče iz tóli rahlega živčevja — a zajedno ob tej priliki kaže svojo zgovornost in duhovitost in, kar je največjega pomena, telesa svojega lepoto!

Čestiti bralec mi lahko verjame, da je Janez Smukáč kakor nalašč ustvarjen za ta prijetni pôsel. Saj si je bil pa tudi sam v svesti te svoje zunanje in notranje vrednosti in je prevzetno nos vihal sam ob svoji ceni.

S pomilovalnimi pogledi je osrečil tiste svoje kolege, ki so ž njim vkupe dokončavši studije se razpršili po slovenski deželi, hotèč naseeliti se na kmétih ali po majhnih trgih in mestecih.

»Odi profanum vulgus et arceo!« mislil si je Smukáč in krenil naravnost v stolno mesto, v belo Ljubljano, katero jedino je zmatral za dostojno torišče svoji osebi. Ondu si torej razpnè svoj šátor, ali da govorim po domače, najame si v jedni najživahnejših ulic imenitno stanovanje v nove hiše prvem nadstropji. Zakaj védel je, dobro védel, da je v denašnjem času treba ljudem metati — peska v oči. S takóvim prepričanjem v srci jame torej razprézati svoje mreže in pri tem napóru mu vrlo pomaga prebrisani njega sluga Tone Zalêtel, jedna tistih premetènih glavíc, katere nam mogó poroditi le blažene ribniške krajine.

Po kakóvem skrbno izdelanem črteži si je Janez Smukáč pridobil in priboril slavno ime in obilno klijentelo, baš to vam hoče v nastopnih vrstah naslikati slabo moje peró. — — — — —

— — — — — Vidiš li našega junaka, po sokólovo vihrajočega skozi ulice? Z levico vrtí palico, z desnico pa se elegantno odkriva in klanja, kolikorkrat ga sreča kaka znamenitejša oseba, bodisi njemu znana ali ne. Glej, tam pri hiši na óglu se ustavi, postojí za trenutek pri vratih ter se ozrè nazaj gôri in dôli po ulicah, hotèč védeti, ali ga ljudje opazujejo — potem stopi v vežo in hití do stopnic. Tamkaj se sopihajoč ustavi; z jedno roko broji člene svoje zlate verízice, z drugo pa si s svilnatim robcem briše pot s trudnega čela. Zdajci pogleda na uro — in po preteklih desetih minutah še hitreje prisopiha iz hiše, nego je prej dirjal vánjo. —

Takó vihrá iz ulic do ulic ter v različnih hišah ponavlja gôri omenjeni manêver. Zdajci zopet pogleda na uro in ubere pot proti »Zvezdi«; zakaj ondu ob tem času gotovo naletí na šetajočo gospó M . . . , s katero se je seznanil Bog védi pri kateri priliki. Hitèč proti nji ji poljubi roko in ji v naglici pripoveduje o bolnicah in bolnikih, katere je v zadnjih dneh otél gotove smrti, o novih pacientih, katere je baš (na stopnicah!) posetil, o zavisti in ničevédnosti svojih

vrstnikov, ki se zaman trudijo odvracati bolnike, ki se v takó obilem številu pri njem oglašajo Take in jednake stvarí ščebetajóč ne opušča pri vsaki četrti besedi vplesti fraze: »Prosim Vas, gospá milostiva! — Verjemite mi, gospá milostiva!« i. t. d.

V tem ugodnem trenutku prisopiha njegov sluga Tone Zalétel (ki je že děl j za óglom skrit prežal na svojega gospoda).

»Kaj zopet?« vpraša srdito mladi naš Hipokrat.

»Že dve uri Vas iščem, gospod doktor! Baronica S . . . je nana-gloma zbolela ter nujno prosi, da pridete takoj k nji.«

»Za Boga! Kaj moram pretrpeti po tej baronici!« vzklikne jezno doktor.

»Zakaj ne pošlje zjutraj póme, predno razdelim svoje ure. Zdaj ne utegnem niti za jeden hip« — pridene nejevoljno mrmraje čez nekaj trenutkov, izvleče svojo listnico in iz nje potegne dolg trak popirja, na katerem ima najbrž zabeležena imena svojih pacientov. Površno pregleduje le-tá imeník in reče napósled svojemu slugi:

»Bodisi torej! Še jedenkrat hočem izven reda posétiti gospó baronico. Gospé L . . . se je včeraj že na boljše obrnilo; torej se mi danes pri nji ni treba dolgo muditi. Ono četrt ure, ki mi tù pre-ostája, posvetim baronici. Toda póvej ji, da jo danes gotovo preko reda obiščem zadnjikrat.« —

»Verjemite, gospá milostiva!« — obrne se zopet h gospé, ka-tere roke se je med tem razgovorom s svojim slugo trdno oklepal — »verjemite, gospá milostiva, ako se še jedenkrat porodím na ta svet, zdravnik gotovo ne bodem več. To je najnehvaležnejši pôsel, gospá milostiva! — Tone, teci takoj po fijakarja. — Dà, gospá mi-lostiva, prosim torej, ako kdàj potrebujete zdravniške moje pomoči, prosim, pokličite me pred šesto uro zjutraj. Od zôre do mraka sem s pôsli preobložen, gospá milostiva! Oj, mene reveža!« —

Fijakar prihaja. — Doktor Smukáč poljubi dami roko.

»Klanjam se, gospá milostiva!«

Skočivši v voz klikne vozniku oblastno:

»Hitro v K . . . ove ulice!« —

Utrujen od silnih opravkov se nasloni nazaj, dene cilinder na naróčaj ter si neprenehoma briše pot s suhega čela.

Fijakar drdrá skozi mesto. Doktor pa prijazno pozdravlja na desno in na levo, znance in neznance. — Fijakar je v K . . . ovih ulicah.

»Tam pri tisti hiši z balkonom obstoj!« — kliče Smukáč in mu stisne nekaj okroglega v roko.

Doktor izstopi majestetično, pogleda na uro, briše si pot s suhega čela, ozrè se na ókna nasproti stoječih hiš in napósled izgine v vežo. Ondu teče čez dvorišče in se zopet prikaže ljudem — na P . . ovem trgu. Kajti ta hiša ima na tej stráni tudi izhòd na P . . ov trg. — Isti manêver. Zopet potegne uro iz žepa, briše si suho čelo ter študira imenfk svojih pacientov. Potem pa róma od hiše do hiše, povsod in vsakega, na kogar naletí, vprašujé po Kozobrinovi hiši, ki se bajè nahaja na tem trgu (dobro vedóč, da hiše takega imena ni v vsem mestu). Zdaj sreča slučajno nekega znanca, ki mu na njegovo vprašanje začudeno z glavo majaje zagotavlja, da mu v Ljubljani živ krst ne more pokazati le-té hiše. Doktor pa se začnè strašansko togotiti na sluge svojih bolnikov, ki mu dan za dnevom narekavajo najmenj po štiri ali pet takih napačnih naslovov.

A navzlic zagotavljanju znanca svojega róma naš doktor od prodajalnice do prodajalnice na P . . ovem trgu. Povsod se predstavlja za doktorja Ivana Smukáča, povsod pozveduje in vprašuje po Kozobrinovi hiši, kjer neka nevarno zbolela gospá nestrpno čaka njega pomoči. — Takó prihaja sčasoma skozi prej omenjeno hišo nazaj v K . . . ove ulice. Ondu ponavlja zopet že dovolj znani slepilni manêver z uro in robcem . . .

V tem, ko naš doktor na takó ozbiljen način izvršuje težavni svoj poklic, tudi zvesti njegov sluga ne drží križem rók. Zakaj le-tá dirja od kavárne do kavárne, od hôtela do hôtela, povsodi iščóč gospoda svojega. Povsod odstavi listek z naslovom doktorja Smukáča in stanovanjem nekega pacienta, uljudno prosèč, da ga gotovo izročé svojemu gospodu, ako bi slučajno prišel sémkaj.

Često se tudi dogaja, da doktor Smukáč na javnih šetališčih izgublja pisma svojih bolnikov, (čestiti bralec gotovo ugane, da jih je spisal sam), v katerih mu v pristrčnih besedah izražajo svojo zahvalo za izvrstno zdravniško pomoč, ali ga pa vabijo, naj poseti necega bolnika na kmétih, ki v njega jedinega stavi svoje zaupanje . . .

Ako se naš doktor napóti v gledališče, na čitalniški ples, ali ako sedí z znanci svojimi v kavárni pri taroku, takoj se prikaže na obzorji njega faktotum ter mu izročí prošnjo neke bolnice, ki nemudoma zahteva njegove pomoči. Dà! Revež Smukáč ni pri obedu v gostilni »Pri rogatem biku« nima mirú. Tone prilomasti in ga odvede — v kavárno; pol ure pozneje se prikaže zopet s pisemcem bolestne gospodičine in ga spremlja — k njegovemu znancu; odtod ga zopet kličejo neusmiljeni bolniki in on odide -- v gledališče i. t. d.

To se godí po desetkrat vsakega popóludne, ne da bi Smukáč res videl le jednega pacijenta od obličja do obličja.

Takó je bil doktor Ivan Smukáč najčislanejši zdravnik vsega mesta že ob času, ko še ni bil zapisal nijednega recepta. A ne čudimo se, da si je s takóvim ravnanjem resnično ugladil pot k zaželenemu smotru; zakaj vrli njegov Tone Zalétel ga je iskál takó dolgo, dokler ga ni našlo tudi — občinstvo. Zlasti pa je bil v kratkem ljubljenec nežnega spóla, kar nam je pri njega svojstvih lahko umevno.

In danes?

»Slovenske gospodične,
Kar móža je željnih,
Steko se vkup jezične.
In sodba ženska njih;
Klepájo urno klêp na klêp —«

in razširjajo Smukáčevo slavo in imenitnost.

Pozvédeli smo iz verojetnega vira, da si doktor Ivan Smukáč kmalu izbere žitju svojemu lepšo polovico, ki ni samó:

»vitka kakor gózdna Vila,
krasna, kot sên mladih dnij«,

ampak tudi (kar je v denšnjem prozajicnem času največje važnosti):

»d'narje méri na štrtine«

Evo, zdravniče-záčetnik z obilimi dolgovi in brez klijentov — ne postavljay lúci svoje pod polovnik, ampak idi in stóri takisto!

Mundus vult decipi; ergo decipiatur!

Književna poročila.

VI.

Balade in romance.

Napisal **A. Aškerc.**

(Dalje.)

Ali še dve pesmi sta v Aškerčevi zbirki, ki popolnoma propadati pred sodnim stolom »Rimskega katolika«. To sta »Celjska romanca« in pa »List iz kronike Zajčke«. Sevéda ima ta sodnik še nekoliko drugih balad v posebnih čísljih, in je iste že pred letom dnij izkušal prav na drobno »góri

dejati«, toda letos pravi sam nekako milostno, a doslovno: »Pa še vse bi g. pesniku spregledali, vse prej odpustili (torej ne more biti takó hudó!) — a da je v svojo zbirko spet sprejel »Celjsko romanco« in pa »kroniko Zajčko« (sic!) — to ostane neizbrisljiv madež na imenu pesnika slovenskega, duhovnika katoliškega.«

Torej naglavni, neodpustni greh Aškerčev sta ti dve pesmi.

Oglejmo si ji tedaj!

V »Celjski romanci« opeva pesnik, kakó so Teharčani prišli do plemstva. Bajka o tem je že stara, in »Edelthum Tüchern« znano po Slovenskem. Pri-poveduje se namreč, da je glasoviti zadnji »Celjski grof Ureh« jahal po meniško, redovniško preoblečen s svojega grada v Teharje obiskat ljubico svojo, kmetsko déklico. A Teharčanje so ga ujeli ter prisilili, da jih je »poplemenitil«, češ:

»Mladénke so naše rude če krvi,

Po Tebi se modra pretaka!«

»A ker si mogočen, lehkó narediš,

Da sitna izgine razlika,

Lehkó si za ženo potém izvoliš,

Če ktera dév naših Te mika.« —

In po meniško preoblečeni Ureh se mora udati: »Ej, prejake so pesti slovénke!« Torej podpiše pismo:

»Jaz, grof Ureh, grof in knez Celjánom,

Vsém Celjánom in okoličánom;

Knez Slovencev in gospod Hrvatov,

Nam sosédom, našim ljubim bratom;

Desna roka kralju gospodarju

In pobratim turškemu cesarju:

Teharčane poplemenitújem,

V plemski stan vse selo povišujem —

Ali, kakor se po naše reče —

Modra kri po žilah vsém naj teče!«

O uplemenitvi Teharčanov in njih plemstvu se je že večkrat pisalo, in zlasti naj navajamo izmed Slovencev duhovnika Orožna: »Das Bisthum und die Diocese Lavant. III. Das Decanat Cilli, 1880, in pa Fékonjo (glej »Ljublj. Zvon« 1885, str. 104.). Uplemenitev njih je historičen faktum, kakor pravi zadnji, in v deželni knjigi štajerski je še vedno zapisano »Edelthum Tüchern«. Toda tu se nam ni baviti z zgodovinskimi fakti, nego s pravljico, ki jo je porodil zbadljiví humor našega ljudstva. In takih pravljic o »uplemenitvi Teharčanov« je mnogo, in porodilo jih je menda še največ sklicevanje ónih samih na to posebnost, kakor že po člo-

veški naravi nadziranje družih poraja v istih zasmeh in ironijo nasproti ónim ki hočejo boljši biti nego drugi. Tiste »plemenite pravice« Teharčanov so bajè zгореle, in dandanes se govori o njih izvóru le v pravljicah in vedno le z nekim dobrovoljnim, toda vender ironičnim humorjem. Od te strani pa ta bajka ali pravljica ni družega, nego kar je brez števila enakih, raztresenih po vsem Slovenskem, kakor: Višnjánski in Motniški »pòlž«, Šišenski »komár«, Morávski »maček« — in druge — namreč — humoreska v zbadljivi koži.

In da nam Aškerc tudi družega ni hotel podati, nego to, kaže pač konec njegove tehniški izvrstno izpeljane romance, ki takó prijetno izzveni v dobrodejni, nedolžni ironiji:

»Teharčani pa, junaki zviti,
Dan denájnji so še plemeniti!«

Kaj pa »Rimski katolik«?

On ne vidi ideje, ampak samo folijo! In še to folijo on — dru-
gače ne moremo reči — po — znanem načinu preobrača, prestvarja in za
svoje namene zlò porablja. On vidi v tej romanci le »patra Urha«, »redov-
nika-prešèštnika« — »puellae amore captus erat, cui visendae multa nocte
operam dabat.« Mi si ne moremo misliti, da učeni »Rimski katolik« ne
vé ničesar o zadnjih gròfih Celjskih, ničesar o Veroniki Desentiški, ničesar
o zgodovinsko imenitnem ròdu teh grofov, ničesar o tragičnem konci Ur-
hovem, ničesar o ónem presunljivem prizoru, ko je krvnik razbil njih grb
rekši: »Grafen von Cilli gewesen und nie und nimmer mehr!« On vé tega,
toda on ne umeje te pesmi. On sploh ne umeje te romance, ne umeje,
da je šel Celjski grof Ureh preoblečen po redovniško »v vás« k de-
kletu svojemu — ne, ne, on hoče, da je jahal pravi pravcati menih s
tonzuro kakor pater Ureh tja dôli v Teharje vasovàt in ljubkovàt!
Kakó je pač rekel óni francoski diplomat? „Donnez-moi trois mots d'un homme,
et je vous le ferai pendre“. Pa zakaj on ne umeje te pesmi? To bodedo
videli takoj pri baladi »List iz kronike Zajčke«. Vender predno govorimo
o nji, ponovimo besede, ki jih je napisal dr. L. Gregorec, tudi duhovnik
slovenski, v »Vestniku« l. 1874., in ki so bile že jedenkrat v našem listu na-
tisljene: »Slovenski pisatelji in pesniki naj bi svojim umstvenim proizvodom
jemali češče in več snovij iz življenja glasovitih celjskih grofov, med kate-
rimi se nahaja mnogo zanimivih in primernih dejanj i moških in ženskih članov
obiteljskih, kakor so zlasti Herman II., Friderik II. in Urh II. ter poleg Ve-
ronike še njena zalva Barbara, žena cesarja Sigismunda; posebe bi še bilo
tu dosti prikladnega građiva za dramatiko!« No — in jeden prvih, ki se
je lotil takega predmeta, tudi »duhovnik slovenski«, ta žanje sedaj zahvalo
za to takisto od »duhovnika slovenskega«!

In »Kronika Zajčeka«?

» — — stari Marijófil —
Kloštrov — bivši prej nadzornik,
A zdaj prior — — —«

piše kroniko samostana Zajčkega. Težko mu je to, zakaj treba je zasaditi nož v svoje mesó, dotekniti se rane, ki se je sicer zacelila, ali vender pustila obrúnek, katerega kronistu, zgodovinarju prezreti ni smeti, ni môči. Pred tridesetimi léti je bil prišel semkaj nadzorovat Zajčke brate kartuzijance, in namesto v cerkvi, namesto v tihih célah, ali v širni knjižnici, našel jih je v drugi, sicer tudi širni, toda ne s književnimi zakladi napolnjeni „biblijo-teki“, namreč v hladni kleti popivajóče in pevajóče.

Kaj je prišlo za tem — tega ne pové kronist, ali vsak čitatelj to takoj ugame — in to je posebna tehniška prednost te pesmi — zakaj »stari Marijófil« je »zdaj prior«. On je ustanovil stari strogi réd, in kakor ga naudaja ljubezen do réda, želja, da bi mogel za veke izbrisati ta madež iz njega zgodovine, takó ga na drugi stráni sili véstnost, da zapiše tudi to, kar rédu in tedaj tudi — njemu, neločljivemu delu istega, ne služi v slavo. Zakaj:

» — — — Resnico sámó
Vselej píši vestni zgodovinar!
Ne na levo gledaj, ne na desno,
Káj vrstníki porekó, ne baraj!
Káj potomci porekó, ne maraj!« —

To zadnje, ta zláta misel je jedro vse romance; — kartuzijanci v kleti pa so ji — folija — lepa folija — gréšniki, katerih zasluženó kazen in pokoro gledamo in čutimo skozi prezorni ovòj zadnjih po-etičnih kitic, in dozdeva se nam, ko s čutom prečitamo pesem, kakor bi za zadnjim „Amen“ zazvenèl nam na uho poluglasen šepèč pozdrav kartuzijanca, pokornega zopet strogemu rédu sv. Brunona: „Memento mori!“

In »Rimski katolik«?

On vidi tu le predstavljanje »pijancev kartuzijancev« — idejal v tej legendi je pijanec v kartuzijanski suknji, idejal, ki more mlada srca napolniti le s črtom in sovraštvom do redovnikov, sploh do katoliškega redovništva, do najidejalnejše ustanove v človeški družbi. Njemu — »Rimskemu katoliku« namreč — njemu je vsa pesem le »predstavljanje enega samega zgodovinskega fakta«, kateri se mu sicer tudi še prav resničen ne vidi. Pač škoda vse učenosti, vse dijalektike, vse razboritosti goriškega gospoda, ko mu moramo upravičeno reči, da tudi te pesmi ni umel. Ali pa mu bóde morebiti ljubše, ako rečemo, da tudi te ni hotel umeti, kakor morda ne óne, ravno prej omejnene? In zakaj ni umel? vprašali smo zgoraj. — Zató ne, ker je strastno

njegovo srce zapustil duh. Srce brez duha, dejali smo, propade slepemu fanatizmu, in najboljši dokaz imamo tu pred sabo, ko gledamo, da izobražen, na vse strani omikan mož preproste pesmi ne more več prav umevati, prav tolmačiti, odkar se daje voditi zgolj od strastnega svojega srcá.

Da niso vsi stanovski tovariši tega gospoda taki, in da ima res ta Aškerčeva balada pravo realno in zgodovinsko podlago, to hočemo podpreti z naslednjimi dokazi.

Pred nami leži dróbná knjižica: »Das Karthäuser-Kloster Seiz«, izšla l. 1884. v Mariboru. V nji čitamo pod naslovom: »Reformversuche mit der Karthause Seiz bis incl. zur endlichen Zurückgabe von Seiz an den Karthäuserorden«, na 72. stráni nastopno:

»Die Disciplin war auch in Seiz, wie anderwärts in Verfall gerathen.

Das Kloster Seiz wurde, um es zu reformiren, 1564 dem Orden entzogen („ab ordine alienatum“) und dem Cardinal Zacharias Delphinus übergeben.

Aus den hier citierten Urkunden erhellt, aus welchen Gründen diese Uebergabe geschah.

Carolus.

Honorabilis cum diu frustra tentatum esse sentiamus, Monasteria Ordinis Cartusianorum in Provincia nostra Styria per exteros fratres reformori, quinimo videamus per eosdem exteros multa ibi scandala committi; iniunximus Priori Maurbacensi tanquam convisitori Ordinis Cartusianorum per superiorem Germaniam ne posthac exterum quempiam in iisdem Monasterijs admittat efficimusque ut R. d. S. Zacharias Delphinus S. Stis apud Caesariam Mtem Nuncius suas partes suaque studia cum studio cuiusdem Prioris Maurbacensis ita conjugat, ut in prenominitis Monasterijs Legitima fiat reformatio et collapsa omnia (quantum quidem malitia horum temporum patitur) canonice instaurentur. Curabit igitur Devotio Vra, ne in posterum Monasterijs Ordinis Cartusianorum tam male sicuti in Styria factum est, prospiciatur et bene valeat.

Viennae, 12. Octobris 1564 ad Generalem Ordinis Cartusianorum.

Nos Carolus etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum ex certorum fidelium nostrorum digna relatione intellexerimus et cognoverimus duo monasteria nostra Stiriae, nempe Seitz et Geriach ob dissolutam morum licentiam, aliaque facinora tam exterorum, quam apostatarum et fugitinarum

personarum quae inibi diu degerunt in temporalibus, acque ac spiritualibus interire. Nosque pro eorundem monasteriorum in spiritualibus et temporalibus reformatione et conservatione omnia que rite fieri possunt experiamur.

Ideo in Dominum Reverendissimum Zachariam Episcopum Pharensem, cujus fides atque integritas nobis plane perspecta est benigne requisivimus, ut eorundem monasteriorum curam suscipiens, non modo fratres posthac juxta Carthusiani ordinis regulas ibi vivere, eisque de necessariis ad iuctum et amictum providere diligenter procuret, sed bonorum ac proventuum omnium temporalium quovis vocabulo illa vocentur, summodo ad eadem monasteria de iure aut de facto aut quovis nomine pertineant, plenariam etiam administrationem et regimen beneplacito hoc nostro durante labere non grauentur, attendatque diligenter ne dictorum monasteriorum bona in manus prophanas deueniant, vel sub ullo praetextu abalienentur, quinimo abalienata et oppignorata quam citissime fieri poterit recuperentur. Signanter vero staurae, seu impositiones publicae quotannis omnino, dae persoluantur. Committimus igitur ac tenore praesentium seriose mandamus et volumus ut omnes eorundem monasteriorum quomodolibet subditi praedicto Reverendissimo Domino Episcopo Pharenensi tamquam vero et legitimo in temporalibus rectori et administratori omnibusque illius procuratoribus et substitutis pareant ac obediant, pariter etiam omnibus nostris Capitaneis ac Iudicibus expresse mandamus, ut eundem Episcopum in omnibus et singulis praemissis manuteneant, illique prout jus exiget favorem et auxilium praestent, executuri in his omnibus expressam et piam voluntatem nostram.

Datum Viena, 8. Novembris 1564.

Carl etc.

Nach dem ain Zeitherumb bei den Clöstern Seiz und Gayrach grosse verschwendung auch allerhandt unrichtigkhaiten und mengl so woll in spiritualibus als temporalibus gespüeret worden. Derhalben wir dan verursacht auf weg und mitl Zuggedenkhen, dardurch solche ungebuerliche verschwendung mengl und unrichtigkhaiten abgestellt unnd notwendige erspriessliche guette einsehung furgenommen werden mochten, und wir nun derwegen solche Closter verwaltung und administration dem Ehrwürdigen unserm lieben Andächtigen Zachariä Delphino Bischoven zu Pharr zubeuehlen für das Ratfamist bedacht. So ist demnach unser gnediger beuelich an euch unnd wöllen das ihr gedachter Clöster alle und iede liegende und varende guetter ordentlich beschreiben, zwei gleich lautende Inuentaria aufrichten und dann ihme dem gedachten Bischove, oder seinem gewalthaber und Machbotten ernenten

Clöster sambt aller derselben Ein und Zugehörung Possess neben dem ain Inuentario vellig einantwortten.

Das andere aber uns zukhammen lassen unnd darneben Euerer auf-richtung berichten wöllet. Daran ersechet ihr unsern gnedigen willen unnd entliche gefellige mainung.

wien den 13. Nouember (15)64.

An Bischoue zu Laibach Abbt zu Rain und verwalter zu Cillj.“

Takó se je torej godilo pred letom 1564. v Zajčkem samostanu! In te listine je nabral in na svetlo dal nihče drugi in nihče manjši nego umrši dr. Jakob Maksimilijan Stepischnegg, knezoškof lavantinski. Mi verjamemo, da ga je srce bolelo, ko je zbiral te listine, ali ravno to, da je imel dovolj duhá, srčnosti in moralne moči izdati jih, da je mógel zatajiti tisti „esprit de corps“, ki se kaže zlasti v duhovskem stánu, in ki žal, porája časih — le odkriti bodimo, toliko — hinavščine zunaj in znotraj, — ravno ta že sam na sebi lepi pojav njegovega značaja je idejaliziran v Aškerčevi pesmi. Ne „pijancev in prešéštnikov-meniho“, ampak strogega, resnega in resnicoljubnega možá-zgodovinarja on riše in idejalizira. Takšen je njegov Marijófil, in menda se ne bodemo motili, ako trdimo, da je mogoče, prav mogoče, da sta ta knjižica in nje avtor bila povod pesniškemu oduševljenju, ki je porodilo „List iz kronike Zajčke“.

(Konec prihodnjíc.)

LISTEK.

Občni zbor »Matica Slovenske« je bil dné 25. pr m. v mestni dvorani. Udeležilo se ga je nad 50 društvenikov. Preblagorodni gospod *Peter Grasselli*, župan ljubljanski, pozdravil je občni zbor ter izrazil svoje veselje, da »Matica« zboruje v sveto valnici deželnega stolnega mesta. Prečestiti g. kanonik prof. *Marn*, predsednik »Slovenske Matic«, poudarjal je, zahvalivši se g. županu ljubljanskemu, da »Matica« zaradi lepe zloge, ki vlada v nje odboru, napreduje vsestranski: napreduje v knjigah, s katerimi so društveniki zadovoljni; napreduje v svojih udih, katerih število se je v zadnjih treh letih pomnožilo za 413, takó da je znašalo 1889. leta že 1909 in da se bodo letos društvene knjige tiskale v 2200 izvodih; napreduje pa tudi v javni veljavi in to zlasti zaradi vedno večje pridnosti svojih poverjenikov. Koučno izraža željo, da, ako ima družba sv. Mohorja 50.000 udov, naj bi jih imela »Matica Slovenska« konči 5000. — Društveni računi, katere izgledno vodi g. višji davčni nadzornik *S. Robič*, kažejo, da je imela »Matica« 1889. leta 7551 gld. 22¹/₂ kr. troškov in 51.908 gld. 53 kr. skupnega premoženja. Zadnje se je od lanskega leta zaradi mnogih poprav v društveni hiši zmanjšalo za 300 gld. 75¹/₂ kr. — Jurčič-Tomšičeva ustanova za literarne namene znaša 2629 gld. 20 kr. in se je zadnje leto pomnožila za 115 gld. 50 kr. —

Glavnica za dr. E. H. Costov spomenik znaša 1252 gld. 21 kr — Nató prebere gosp. tajnik *Eugen Lah* svoje jako obširno in vestno sestavljeno poročilo o društvenem delovanju. Iz njega posnemamo, da izdá letos »Matica« svoj navadni »Letopis« (urednik g. prof. *Bartel*); drugi del dr. *Lampetovega* »Dušeslovja«, in *Vodnikove* prozaične spise, katere je zbral in za natisek priredil g. direktor *Wiesthaler*, kot založno knjigo je izdala »Matica« letos dr. *Kosovo* »Vzgojeslovje«. — Za razpisano nagrado iz *Jurčič-Tomšičeve* ustanove sta odboru došla dva rokopisa in nadejati se je, da dobi društvena »Zabavna knjižnica« ž njima dve lepi povesti. — Na predlog g. prof. *Pintarja* so se odobrili društveni računi in g. dr. *Vošnjak* je v imeni občnega zbora izrekel zahvalo društvenemu odboru za njegovo vsestransko uspešno delovanje — G. prof. *Bartel* je pojasnil, kakšen namen ima jezikoznanski časopis »Slovenska Beseda«, ki ga »Matica« v kratkem začne izdovati. — O nasvetih, ki so došli od več stranij iz južnega Štajerskega in od gosp. prof. *Schreinerja* iz *Bolcana*, naj bi »Matica« namesto »Slovenske Besede« izdaval znanstven časopis za vse stroke človeškega znanja, poročal je odbornik prof. *Levec* in občni zbor je dal društvenemu odboru naročilo, naj nasvet g. prof. *Schreinerja* in njegovih tovarišev vsestranski presodi in v prihodnjem občnem zboru o tej stvari stavi svoje končne predloge. — V odbor so bili na novo dóbo štirih let z veliko večino izvoljeni gg. dr. H. *Dolenec*, *Janko Kersnik*, dr. Fr. *Lampe*, *Jožef Maru* dr. *Jožef Poklukar*, dr. J. *Šust*, dr. I. *Tavčar*, *Ivan Tomšič*, *Anton Koblar* (nov), dr. *Jožef Sernec*. — Občni zbor se je vršil v najlepšem redu, kakor je sploh delovanje »Matičino« v najboljšem tiru. »Matica« se ogiblje vsakega politiškega kovarstva in vsake literarne zdráhe! In da bode hodila tudi v bodoče zlato svojo srednjo pot, za tó so nam porok nepristranski in modri g. predsednik, spretni g. tajnik in ves zdušno v lepi zlogi delujoči odbor.

Društveni odbor si je v svoji seji dné 26. pr. m. izvolil z vzklikom za predsednika g. kanonika prof. *Marna*, za I. podpredsednika prof. *Levca*, za II. podpredsednika g. župana *Grassellija*, za blagajnika g. višjega davčnega nadzornika *Robiča*, za ključarja gg. *Antona Kržiča* in *Andreja Praprotnika*, za overovatelja sejnih zapisnikov gg. prof. *Bartela* in prof. *Rutarja*, za društvenega pravnega zastopnika g. dr. *Tavčarja*.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain. III. Jahrgang. Po obsegu blizu jednako je tudi to izvestje muzejskega društva lanskemu, ali razločuje se od zadnjega po mnogovrstnejši vsebini, ker prinaša 17 daljših ali krajših razprav, mimo 11 lanskih. Razdelitev knjige je ista, kakor pri drugem letniku in podaja najpoprej društvene stvari, potem razprave historiškega in napósled razprave prirodoslovnega sodržaja. V prvem oddelku je popisana društvena kronika in zabeležen kratek obseg ónih mesečnih predavanj v muzejskem društvu, katera niso v letniku natisnjena. Pridejani imenik članov izkazuje, da je imelo društvo tri častne, tri dopisujoče in 167 pravih članov.

Kakor v lanskem letniku, také so tudi v letošnjem razprave historiškega sodržaja mnogoštevilnejše in obširnejše od prirodopisnih. V prvi razpravi opisuje prof. A. *Kaspret Valvasorja* historika, v drugi dr. *Milkowicz* županijsko ustavo med Slovenci, v tretji isti preiskovalec *Puzelj* kroniko setiškega samostana, v četrti prof. S. *Rutar* srednjeveško trgovino Kranjske z lukami ob jadranskem morji; v peti prof. J. *Wallner* zgodovino ljubljanskih slikarjev in kiparjev v XVII. in XVIII. stoletji, in v šesti prof. P. *Wolsegger* urbarij kočevske gospóšćine z l. 1574. Prva, četrta in peta razprava se je predavala v muzejskem društvu in torej je bil njih sodržaj v našem listu že objavljen.

V drugem članku nadaljuje dr. *Milkowicz* izpisek vseh davkov, rabat in plačevanj slovenskih kmetov kranjsko-kriške gospóšćine in sodišča poleg starega urbarja v dvornem muzeji od konca XIV. stoletja. V tem izpisku so razdeljeni podložni kmetje po županijah

in pri vsakem je zabeleženo, koliko je moral vsako leto svoji gosposki dajati. Najpoprej je naštet župan, »Suppan«, za, njim pa drugi kmetje s svojimi domačimi imeni: Andre, Jüre, Miklaw ali Niklaw, Kristan, Marin, Janes (Tschêrne), Krise, Krisan, Lawre, Papes i. t. d. Škoda, da se tu naštetih zgodovinski kraji ne primerjajo z denašnjimi, še zdaj obstoječimi, in da se ne konstatuje obseg pojedinih sodnih okrajev koncem XIV. stoletja. V bodočem letniku se bode nadaljeval ta izpisek in sicer bodo v njem popisani podložniki gospóšćine postójske.

V tretji razpravi presoja dr. Milkowicz zgodovinsko vrednost Puzeljve kronike cistercijskega samostana v Sètićini, ustanovljenega l. 1132.—1136 po oglejskem patrijarhu Pilgrimu. Tu dokazuje pisatelj, da se mora ta kronika za starejšo dóbo z veliko opreznostjo rabiti. Ali navzlic nedostatnosti svoji smatra se lahko za veliko zakladnico zgodovine sètiškega samostana, pa tudi zgodovine Kranjske in sosednih dežel. Ne da bi odsvetoval ali strašil porabljeni to kroniko, nego da bi opominjal zgodovinarje previdno rabiti jo, zató je Milkowicz svojo kritiko o nji napisal, ker Puzelj je mnogo vplival na vse novejšje preiskovalce zgodovine kranjske. Puzeljeva kronika je zelo marno postavljeno delo in lep spomenik sètiškega samostana, ki je dobrodejno vplival na samostanske prebivalce, da se je med njimi porodilo živahno literarno delovanje v XVIII. stoletji.

V šesti razpravi se pojasnjuje star kočevsk urbar, ki se nahaja na grádu kneza Auersperga v Kočevji in ki je posnet po starejših podložniških zapiskih. Takrat, ko ga je dal nadvojvoda Karl sestaviti, bilo je vse pravno razmerje med podložniki in gosposko v velikem neredu, ker je ravno takrat razsajal kmetski punt, in načelnik kmetom Ilija Gregorić je bil baš iz Kočevskega (iz vasi Ribnik) domá. Zaradi turških in kmetskih nemirov je bilo treba zemljišća znova pregledati in davke od njih pravičnejše odmeriti. Sodišći sta bili na Kočevskem takrat dve, jedno v mestu samem, drugo na grádu Friedrichstein, katerega je dal celjski grof Friderik med leti 1422. in 1425. zidati. Najemuik kočevske gospóšćine je bil v polovici XVI. stoletja Fran Ursini, grof Blagajski, od l. 1570. dalje pa Jurij baron Thurn. Med krajevnimi imeni kočevskega urbarja se nahaja mnogo slovenskih, kar dokazuje, da so bili Slovenci že pred Nemci po Kočevskem naseljeni, čeravno morda bolj na redko.

V manjših člankih opisuje prof. Kutar bojevanje kranjskih plemičev z Benečani l. 1343.—1357. ter podaja do sedaj znane vesti o kraških gradovih Gutenegg in Newhaws-Castelnuovo. Prof. Wallner priobćuje národno pripovedko o Baumkirchnerji iz Horjula, ki je popolnoma podobna graški in potrjuje Valvasorjevo poročilo, da je blizu Lesnega brda stal nekdanj »Baumkircherthurm«, kjer je spočetka živela ta rodovina. V naslednjem članku opisuje prof. Wallner nekatere arhivališke ostanke iz Kostanjevice in Sètićine. V zadnjem historiskem članku »o satirično-humoristični poeziji na Kranjskem za časa oslobojenja francoske okupacije« pripoveduje prof. Pucsko, da so predniki naši to okupacijo jemali bolj od smešne strani in da so se iz francoskih poveljnikov robato norca delali. To se pa more trditi le o posameznikih, ker pravo mnenje Kranjcev o Francozih je itak že znano. Pri prevajanji slovenskih pesmij na nemško so se pripetile g. pisatelju nekatere prav debele napake.

Vrsto prirodoopisnih razprav začenja prof. Vossa »Mycologia Carniolica«, t. j. nadaljevanje v lanskem letniku začetega sistematiškega pregleda kranjskih gliv. Glive so vzrok marsikateri živalski in rastlinski bolezní n. pr. ribji in ráčji kugi, strupeni rósi na trti i. t. d. V tej zelo obširni razpravi je opisan red više razvitih »Basidiomycet«, t. j. njih rodovine »Tremellini« (tresavke), Hymenomycetes (kožnice) in Gasteromycetes (trebušnice). Za tem prehaja pisatelj na četrti red »Ascomycetes« ter opisuje njih rodovini »Gymnoasci (goli smešnjaki) in Pyrenomycetes« (jedrnice). Većino naštetih gliv je pisatelj na Kranj-

skem našel sam, druge konstatiral, a tretje posnel po starejših preiskovalcih (Scopoli). K letu se bode ta zanimiva razprava nadaljevala.

Druga prirodopisna razprava prof. F. Seidla iz Gorice se bavi s podnebjem na Krasu in zlasti z vzroki burje. Že ravnatelj Hann je dokazal, da je vzrok burje barometriški minimum na tyrrhenskem morji in da so tedaj na Krasu izobare zelo stisnjene. Direktor Osnaghi v Trstu je potem osnoval opazovalne štacije pri sv. Križi, na Občini in v Bazovici ter primerjal tamošnje zračno razmerje z onim v Trstu in Postójnini. Našel je, da z nadmorsko višino tudi temperatura nagloma pada in provzročuje različno tople plasti v zraku. Na teh plasteh pada mrzli kontinentalni veter naglo nizdolu in odleti potem bliskoma po gladini jadranskega morja. Že v Ljubljani se pojavlja burja kakor precej suh veter, ker zniža tukajšnje relativno mokroto za 8⁰/₀, v Trstu pa že za celih 14⁰/₀, ali z drugimi besedami: burja ima pri svojem odhodu iz Ljubljane še 89⁰/₀ mokrote v sebi, toda v Trst je prinese le še 56⁰/₀. Od 132 opazovanih dnij burje je padlo v Ljubljani v štiridesetih dneh 305 mm dežja, v Trstu pa je med tem le 20 dnij deževalo in sicer 138 mm. Največjo hitrost doseže burja ob 8. uri zvečer, potem pa se do polnoči vedno zmanjšuje.

V manjši razpravi beleži preparator F. Schulz, ki že 15 let ptiče prireja za ljubljanski muzej, vse do sedaj na Kranjskem opazovane ptiče. Za tem pojasnuje prof. Voss, da se »Viola Zoisii« ne nahaja samo po Kranjskem, kakor se je do novejšega časa mislilo, nego tudi po Hercegovini in Črni gori. K sklepu nam podaja isti profesor še nekaj prirodopisnih črtic iz Karavank, opisujé letno vegetacijo na Kočni in na Golici pri Jesenicah.

Iz tega pregleda se vidi, da je vsebina letošnjih muzejskih izvestij zelo mnogo·vrstna in poučna. Društvo je tudi letos pokazalo, da dobro razumeva svojo nalogo, širiti zgodovinsko in prirodopisno poznavanje dežele kranjske in lahko si je v svesti, da je to svojo nalogo za letos rešilo z dobrim uspehom. Jedino čudno je, da ni ne lanske ne letošnji letnik prinesel nobene arheološke razprave, nì prazgodovinske, nì rimske, in vender je Kranjska prav v tem oziru postala sedaj najslutnejša dežela. Upajmo, da se bode k letu popravilo, kar se je do sedaj zamudilo!

S. R.

Zemljepis za prvi razred srednjih šol. Drugi popravljeni in skrajšani natis; spisal in založil Janez Jesenko; cena 40 kr. V Ljubljani 1890. Ravnokar je izšla iz »Narodne tiskarne« zelo lična učna knjižica pod tem naslovom od pohvalno znanega, neumornega in požrtvovalnega profesorja Jesenka v Trstu. Kakor je že na prvem listu povedano, skrajšana je ta druga izdaja mimo prve z l. 1882. znatno (namesto 116 strani ima novi natisek le 88 strani). Zlasti je odpadel skoraj ves zvezdoznanski zemljepis, razven osnovnih pojmov, ki so potrebni za razumljenje in določevanje zemljepisne léže. Pa tudi v drugih oddelkih je knjiga znatno skrajšana, zlasti je izpuščeno mnogo števil, ki bi utegnile učencu le glavo zmešati. Tako je upanje, da ta nova učna knjiga v kratkem dobi ministersko potrjenje, da se smé v šolah rabiti. Tisek je zelo korekten (izvemši male napake na str. 8., katero pa lahko vsak sam najde) in dela vso čast »Narodni tiskarni«. Popir je nenavadno močan, kakeršnega ne najdeš v nobeni nemški šolski knjigi, to pa zato, ker je gospod pisatelj mislil med tekst uvrstiti tudi mnogo dražih slik, ko bi bil čas dopuščal in ko bi bila to zahtevala šolska oblast. Vsekako se pa te slike lahko porabijo za tretjo izdajo. Kakor je znano, odlikujejo se prof. Jesenka šolske knjige zlasti po pravilnem in zelo jasnem jeziku. Terminologije si ne moremo želeti boljše, nego jo rabi prof. Jesenko. Samo za »Mulde« je *kadunja* preokorna beseda. Ali bi se ne dala oživiti zopet staroslovska *doliba*, hrvaska *duliba*? Za »Rückfallskuppe« tudi še nimamo

uvedenega izraza. Ali bi ne kazalo uvesti po Notranjskem in Vipavskem znano besedo *kocelj, kucelj*? — Naj še kdo izreče svoje mnenje o tem!

Te dni sem slišal v Dolenjem Zemunu pri Ilirski Bistrici lep izraz za »Mulde«, namreč u vala ('vala), uvalica ('val'ca), ki je znan takisto hrvaškemu jeziku in ki bi se dal prav dobro porabiti tudi za nemški izraz »Thalmulde«. Po tem imamo naslednjo lestvo zemljepisnih pojmov: Najvišji je sedlo (Sattel), takoj spodaj je uvala, v kateri se vode nabirajo in si kmalu izdolbejo žleb (Rinne), ki prehaja v vedno globočejši in globočejši jarek (Graben) S. R.

O rokopisni zapuščini Davorina Trstenjaka. (Konec) Toliko se je našlo v rokopisni zapuščini Trstenjakovi na njegovem zadnjem domu. K temu še nekaj v pojasnilo

V omenjenem slavnostnem spisu pravi se l. c. o Trstenjakovih rokopisih posebej: „Poimenoma morem tu za gotovo omeniti, da si je neutrudni preiskovatelj starodavnosti naše zlasti o prazgodovini Norika in Panonije nabral lepega gradiva, za katero pa zdaj ne znamo, ali ga bode mogel spraviti na svetlo . . . Upajmo ipak, . . . da rokopis ne bode predolgo trohnel v omari.“ — Té besede so dotično povzete upravo iz Trstenjakovega zasebnega mi pisma z dné 27. listopada l. 1886. Toda isto gradivo je vendar skoro zatem spravil sam na svetlo v omenjeni knjižici: „*Pannonica*. Spomeniški listi itd. V Celovcu 1887“ — baš istodobno, ko je bil tiskan tudi óni životopis.

Nabral pa je bil Trstenjak zraven tega še gradiva o Tomaži Prelokarji — *Thomas de Cilia* zvanem — odgojitelji cesarjeviča Maksimilijana, proštu dunajskem in škofu kostniškem, umršem leta 1496., o katerem govori tudi v „*Kresu*“ IV. 631. A vse to gradivo je dal g. Mateju Slekovcu, župniku pri Sv. Marku niže Ptuja, „naj nje sestavi“, kakor mi Trstenjak sam piše v listu dné 28. listopada l. 1887, pristavljajoč: „Jaz nimam več toliko fizične moči delo dovršiti.“ Istotako mi je pozneje koncem leta 1889. povedal tudi ustno.

In o poslednjem književnem delu svojem mi je zopet pisal Trstenjak sam v istem pismu dné 28. listopada l. 1887.: „Med svojimi rokopisi imam edino še eden spis: *paberki in popravki o venetsčini*, ki bi vtegnol kaj veljati, vse drugo je zastarelo, in ne vredno, da se izdaje.“ — Na nekem listu v Trstenjakovi zapuščini pa sem našel o tem to-le beležko zapisano baš z roko njegovo: „Jaz sem svoja ‚Venetica‘ popravil in bom rokopis v tisek poslal, ker me g. prof. Jagić nagovarja. Sicer mi Jagić ne prorokuje, da bi moja teorija od filologov strokovnjakov bila sprejeta, a znanosti bodo ta preiskavanja vsekako koristila, zato je svojemu učencu V. Oblaku naročil, naj se v počitnicah k meni poda in rokopis v nemščino prelaga.“ — Znano mi je, da ima sedaj res g. Oblak óni Trstenjakov rokopis in to „venetsko gradivo“ bajé kratko, ali pri tem jedrovito spravlja v „nemško livrejo“.

Spominjam se še končno, da mi je pokojni Davorin Trstenjak, že zeló bolan nekoč povedal, da je vse svoje še preostale rokopise bil namenil dru. *Sketu*, kateri naj po njega smrti izbere in izdá, kar je vrednega za javnost. Vender o tem sedaj ni nič izvestnega in tudi g. dr. Sket nima nikalih takšnih rokopisov Trstenjakovih. Nego, bil je pač v Dav. Trstenjaka zapuščini popiren zavitek, zapečaten in naslovljen g. Jakopu Trstenjaku, župniku pri Sv. Marjeti niže Ptuja, Davorinovemu bratrancu, kateremu je bil torej bajé tudi že poslan isti zavitek; ali kaj je v njem, tega ne vém.

Andrej Fekonja.

† **Ognjeslav Utješenović-Ostrožinski**, dvorski svetovalec in véliki župan ter pisatelj in pesnik hrvaški umrl je v Zagrebu dné 8. ržnega cvéta t. l. Bil je slavni pokojnik upravni uradnik in je v tej stroki napisal več prav imenitnih knjižic, tičočih se zlasti nekdanje vojaške Krájjine. Ko se je naš *dr. Lovro Toman* v državnem zboru potezal

za razvojačenje hrvaške Krájiné, preskrbel mu je Utješenović potrebnega materijala. Njegovih pesmij imenitne so »Jeka od Balkana« (tiskana najprvo v glasoviti »Augsburger Allgemeine Zeitung« l. 1842. po mátiici in z nemškim prevodom prijatelja mu Dana Stanislavleviča, potem tudi v pesnikovi menj znani zbirki »Vila ostrožinska«), epska pesem »Nedeljko«, »Davidovi psalmi«, in izmed učenih razprav »Životopis kardinala Gjorgja Utješenoviča«

»Il Diritto Croato« in Sabičev italijanski prevod Prešérnovih pesmij. V 2. št. letošnjega »Ljublj. Zvona« ste že nekoliko omenili o Sabičevem italijanskem prevodu Prešérnovih pesmij v »Diritto Croato«. To je izboren list, ki izhaja v Pulji pod spretnim uredništvom g. Antona Fakiča. List le-ta je politično-literaren. S pravo odvetniško zgovornostjo zagovarja slovanske pravice ter vestno poroča o vseh važnejših pojavih na slovanskem svetu. V podlistu (Appendice) pa prinaša pod naslovom: »Musa Slava« izvrstne prevode krasnih pesmij iz vseh slavjanskih književnostij. Kar nam posebno ugaja, to je korekten, krasen jezik, katerega piše ta list.

V 16. št. z dné 22. prosinca pisal je »Il Diritto Croato« jako laskavo tudi o — »Ljubljanskem Zvonu«. »Zvon« (»Campana«) — pravi v dotičnem članku — »é il titolo di un ottimo periodico letterario-scientifico sloveno che si pubblica a Lubiana in grossi fascicoli mensili, ed ora entra nel X. anno di vita. È redatto con molta cura et abilità dal reputato scrittore Levec (t. j : urejuje ga z veliko skrbjo in spretnostjo znameniti pisatelj Levec); potrebbe andarne orgogliosa qualunque ricca letteratura (vsaka bogata literatura bi se lahko ponašala ž njim (z »Zvonom«).

Nadalje razklada pisatelj program »Zvonov«. Z nekakim veseljem poudarja: »Una particolare attenzione consacra ai prodotti della letteratura croata. In sciò pure si afferma splendidamente la viva, veramente fraterna simpatia nutrita dagli Sloveni verso i loro vicini, i Croati« (Posebno pozornost obrača [»Lj. Zvon«] proizvodom hrvaške literature. V tem se tudi sijajno kaže živa, uprav bratovska simpatija, katero Slovenci gojé proti svojim sosedom — Hrvatom.)

Na to omenja »Il Diritto Croato« proizvodov, katere je »Zvon« obljubil letos prinašati. Janka Krsnika imenuje »il popolarissimo novelliere« (najpopularnejšega novelista ; o Márici in nje proizvodih pa pravi: »Iz življenja mlade umetnice (Dalla vita di una giovane artista), Na obali (Sulla riva di Márica. pseudonimo sotto cui si cela una valente scrittrice slovena, (Márica, pod katerim pseudonimom se skriva izvrstna pisateljica slovenska).

Toda vrnimo se zdaj k »podlistkom« lista »Il Diritto Croato«!

Rekel sem že, da se tu objavljajo vrlo pogojeni prevodi izbornih pesmij iz vseh slovanskih književnostij. Med različnimi sotrudniki nahajamo tudi reprezentantinj nežnega spola: Milko in Ljubico Nežnanović. Dika teh sotrudnikov pa je g. M. Sabič, znamenit pesnik, kateri prevaja največ iz hrvaščine in češčine, in v poslednjem času tudi iz slovenščine, Prešérnove pesmi.

Ako me spomin ne vara, čital sem baš o Sabiči, da je še mlad in genijalen pesnik. Prevode svoje misli objaviti v posebni knjigi in se potem izpolnijo želje dopisnikov v 2. št. »Ljublj. Zvona«, da se namreč Prešérnove pesmi razširijo po Italiji, »da začnó tudi tam našega pesnika-prvaka spoznavati in čestiti«.

Kakšni so Sabičevi prevodi, o tem je pisala že 2. št. »Ljublj. Zvona«. Da se pa cenjeni čitatelji »Zvonovi«, ki ne čitajo »Il Diritto Croato« in ki umejo laščino, uverijo o resničnosti in pravičnosti omenjenega poročila, naj tu priobčim Sabičev prevod Prešérnove »Nebesko sijejo oči«. Primerjaje prevod z originalom, osnuje si lahko vsak svojo sodbo, ne da bi k temu trebalo komentara mojega.

Prešeren:

Iz gubljená véra.

Nebéško sijejo oči,
Ko so sijále préjšnje dni.

Rudéča lica zórno šè,
Cvetéjo, ko so préd cvetle

Se ústa sméjajo ko préd
Sladkóst ni mánjša z njih beséd.

Otémnil ni ga čása bég,
Nič mánj ni bel prs tvójih snég.

Živòt je ták, roké, nogé
So kákoršne so préd bilé.

Lepóta, ljubeznívost vsà
Je, kákoršna je préd bilà.

Al vér'vat v têbe móč mi ni,
Kakòr sem vér'val préjšnje dni.

Le svéta, čista glôrija,
Ki véra dá jo, je prešlà.

En sám pogléd je vzél jo prèč,
Nazáj ne bó je níkdár vèč.

Ak bi živéla vékomej.
Kar si mi b'là, ne bóš naprèj.

Srcé je môje biló oltár,
Prej bógstvo ti, zdaj — lépa stvár.

Ne vem teh vrstic skleniti bolje, nego da Slovincem, italijanščine večim, naj-topleje priporočam »Il Diritto Croato«. Naročujmo se prav pridno na ta izborni list ter podpirajmo vrliga mu urednika Jakiča v vzvišeni stvari, za katero deluje in se žrtvuje!

Janko Leban.

Sabič:

La fede perduta.

Splendono ancor di luce celestiale,
ancor quegli occhi che ti fan sì bella,
ancor rosee fioriscono le tue guancie
come nei giorni dell' età novella.

Come un tempo ancor ride la tua bocca,
dolce risuona ancor la tua parola,
qual neve è bianco il sen, non scolorito
dal tempo che sì rapido s' invola.

Ancor sei tu qual'eri un dì: gentile
è la tua mano ancora e il pie'leggiero,
ancor tutta di grazia e cortesia
ti ricinge l'incanto lusinghiero.

Sei tutta ancor qual'eri un dì: ma fede
io non ho in te, la fede un dì nutrita —
la pura, santa aureola che sola
dona sola la fede, è ormai svanita.

Un guardo solo la distrusse, e mai
più ne vedrò il tuo capo incoronato:
se in eterno vivessi, non saresti
al mio cuor quel che fosti nel passato.

Era il cuore un' altar: tu vi regnavi,
divinità suprema, radiosa —
or caduta è la dea, l'altare infranto,
or tu mi sei solo una bella cosa.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levce** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levce**.
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.